

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

2014

Ing. Vít Kondler

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Ing. Vít Kondler

**Využití lesní pedagogiky v environmentální výchově
na základní škole**

Olomouc 2014

vedoucí práce: PaedDr. Alena Jůvová, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Využití lesní pedagogiky v environmentální výchově na základní škole* zpracoval sám a výhradně s využitím literatury uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci 11. 4. 2014

Vít Kondler

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucí mé bakalářské práce, paní PaedDr. Aleně Jůvové, Ph.D., za podporu při volbě vlastního tématu práce a za cenné rady a připomínky, kterými mě při jejím psaní provázela.

Vít Kondler

Obsah

Úvod	6
1 Lesní pedagogika	8
1.1 Lesní pedagogika jako pojem	8
1.2 Hlavní cíle lesní pedagogiky	10
1.3 Historie lesní pedagogiky	10
1.3.1 Vznik a rozšíření lesní pedagogiky ve světě	10
1.3.2 Historie lesní pedagogiky v České republice	11
1.4 Systém lesní pedagogiky v České republice	11
1.5 Systém lesní pedagogiky v okolních státech	13
1.5.1 Systém lesní pedagogiky na Slovensku	13
1.5.2 Systém lesní pedagogiky v Polsku	13
1.5.3 Systém lesní pedagogiky v Rakousku	14
1.6 Aktivity v rámci Evropské unie	14
1.7 Mezinárodní projekty	15
1.8 Kdo je lesní pedagog	16
1.9 Programy lesní pedagogiky	17
1.10 Proč dělat lesní pedagogiku	18
2 Aktivity lesní pedagogiky pro žáky základních škol	19
2.1 Přírodovědná exkurze jako forma výuky	19
2.2 Cílové skupiny v lesní pedagogice	20
2.2.1 Členění cílových skupin	20
2.2.2 Mladší školní věk (6 – 11 let)	21
2.2.3 Starší školní věk (11 – 15 let)	22
2.3 Realizace vycházky s lesním pedagogem	23
2.3.1 Příprava	23
2.3.2 Úvod a seznámení s programem	23
2.3.3 Program lesní vycházky a její závěr	24
2.4 Návrhy programů pro žáky základní školy	24
2.4.1 Návrh programu pro 1. stupeň ZŠ	26
2.4.2 Návrh programu pro 2. stupeň ZŠ	32
2.4.3 Návaznost lesní vycházky na činnosti ve školní třídě	39

3 Úloha lesní pedagogiky v současném školském systému	40
3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	40
3.2 Environmentální výchova.....	41
3.2.1 Postavení environmentální výchovy na základních školách	41
3.2.2 Environmentální výchova jako průřezové téma	42
3.3 Lesní pedagogika jako součást environmentální výchovy	43
3.3.1 Lesní pedagogika a klíčové kompetence	45
3.3.2 Odkaz lesní pedagogiky do konkrétních vyučovacích předmětů	46
3.3.3 Kontakt lesního pedagoga se základní školou.....	47
Závěr.....	48
Seznam zkratk.....	50
Seznam použité literatury	51

Úvod

Aplikaci lesní pedagogiky do environmentální výchovy žáků našich základních škol jsem si jako téma své bakalářské práce zvolil nejen proto, že tato činnost úzce souvisí s mojí současnou lesnickou profesí. Hlavním důvodem je, že jako aktivní lesník, který se této problematice věnuje i ve svém zaměstnání, jsem přesvědčen o přínosech aktivit lesní pedagogiky nejen pro děti, nelesnickou veřejnost, ale pro celou naši společnost. Získal jsem vzdělání v oboru lesnictví, ale nyní studuji Pedagogickou fakultu. I proto je pro mě tato bakalářská práce a profilace v dané problematice cestou, jak oba tyto obory ve svém pracovním a svým způsobem i soukromém životě propojit.

Cílem mé bakalářské práce je předložit jejímu čtenáři ucelený a srozumitelný výklad toho, co je obsahem, smyslem a náplní činnosti označované v dnešním pojetí jako „lesní pedagogika“. Budu se snažit vyzvednout její pozitiva, s cílem najít a na konkrétních příkladech doložit její přínos pro společnost. V neposlední řadě se také pokusím obhájit její neopomenutelné postavení v oblasti environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. S ohledem na název a zadání práce je mým cílem především hledat cestu k zapojení lesní pedagogiky do environmentální výchovy žáků základních škol, zdůraznit přínosy a provázanost s výukou ve školní třídě.

V teoretické části práce, která zahrnuje celou první kapitolu, se věnuji důkladnému rozboru významu jednotlivých pojmů, převážně pak vlastnímu vysvětlení a definici pojmu „lesní pedagogika“ a jejímu postavení v odborné terminologii. Pro úplnost vstupních informací k dané problematice vytváří teoretická část práce literární rešerši toho, čím se lesní pedagogika zabývá, jaká je její historie ve světě i u nás, jakou formou je realizována v sousedních státech a jaké jsou kladeny požadavky na jejího posla, tedy lesního pedagoga.

Náplní druhé kapitoly je část praktická, jejíž hlavní součástí jsou dva návrhy konkrétních terénních programů pro cílovou skupinu žáků základních škol. Jelikož je věkové rozpětí žáků na základní škole značné, je jeden program vytvořen pro 3. ročník a druhý program pro 7. ročník. Tyto dva ročníky jsem vybral, aby reprezentovaly přibližně střed prvního a druhého stupně základní školy. Náročnost programů musí respektovat složení cílové skupiny jejich účastníků. Programy jsem realizoval se žáky Základní školy Slovan v Kroměříži.

Ve třetí kapitole, věnované argumentaci zapojení lesní pedagogiky do environmentální výchovy na základní škole, se vždy mírně prolíná teoretický úvod s praktickými příklady. Zabývá se tím, co je Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, které zahrnuje vzdělávací oblasti a jakým způsobem do těchto oblastí proniká průřezové téma „environmentální výchova“. Také upozorňuje na provázanost cílů lesní pedagogiky s cíli environmentální výchovy a dokládá možnost lesní pedagogiku pojmout jako součást environmentální výchovy žáků základních škol.

Přestože z pohledu definic odborných pojmů je označení „lesní pedagogika“ a „lesní pedagog“ značně zavádějící, budu ve své bakalářské práci tyto dva pojmy používat. Z toho důvodu, že v současné společnosti jsou již takto zažitá a předpokládám, že tím bude text celé práce srozumitelnější. Ovšem jejich skutečný význam a definici podrobím kritickému rozboru hned v první kapitole.

1 Lesní pedagogika

Mezi lesníky a lesnickými organizacemi se v posledních letech rozšiřují snahy o rozvoj osvětové činnosti, v současné společnosti již pod zažitým označením „lesní pedagogika“. Její definici, obsahu a cílům se věnuje tato kapitola.

1.1 Lesní pedagogika jako pojem

V odborné literatuře zabývající se problematikou lesní pedagogiky (Cornell J., Leskovcová M., Marušáková L., Palacká A., Synek M., Žatka R.) jsem hledal přesnou definici tohoto pojmu. Avšak v různých dílech jednotlivých autorů se její popis vždy mírně odlišoval, jako by přesná definice neexistovala. Vždy však obsahovala definice tytéž myšlenky, snahy a cíle, které shrnuji takto: „Lesní pedagogika je učení o lesním ekosystému a výchova člověka k trvale udržitelnému způsobu života na příkladě lesa. Aktivity lesní pedagogiky zabezpečují certifikovaní lesní pedagogové a jsou určené všem cílovým skupinám, zejména dětem a mládeži, ale také dospělým a seniorům. Využívá aktivizační metody a formy zážitkového učení. Poskytuje nejen vědomosti, ale oslovuje i emocionální stránku člověka, podporuje celostní rozvoj osobnosti.“

Hlavním cílem je zvýšit environmentální povědomí obyvatel a přispět ke zlepšení vnímání lesnictví v očích veřejnosti. Lesní pedagogika, jako moderní forma komunikace s veřejností, je nejjednodušší cestou lesníků, jak přiblížit široké veřejnosti prostředí lesa a funkce lesního hospodářství. Autentická prezentace lesnictví lesním pedagogem ukazuje, jak může vypadat partnerství mezi člověkem a přírodou k užítku a prospěchu obou.

Pro přesné zařazení lesní pedagogiky do systému vzdělávání a jeho disciplín uvádím nejprve charakteristiky základních pojmů z oblasti pedagogiky a vzdělávání:

Pedagogika

V odborném významu věda a výzkum zabývající se vzděláváním a výchovou v nejrůznějších sférách života společnosti. Není tedy vázána pouze na vzdělávání ve školských institucích a na populaci dětí a mládeže. V zahraničí se ve významu

„pedagogika“ často používá termín „pedagogická věda“, anglicky „educational science“ (Průcha a kol. 1998).

Pedagogika je věda o výchově, zkoumá podstatu a zákonitosti výchovy jako společenského jevu a jako usměrněné utváření psychických procesů, schopností a vlastností člověka, zkoumá a objasňuje cíle, obsah, podmínky, metody a prostředky výchovy, stanoví zásady a směrnice pro organizaci a řízení výchovné činnosti (Hartl, Hartlová 2000).

Didaktika

Jde o pedagogickou disciplínu, teorii vyučování. V pojetí J. A. Komenského zahrnovala didaktika celou teorii vzdělávání, tedy nejen systém vyučování na jednotlivých věkových stupních, obsah vzdělávání a soustavu vyučovacích předmětů, metody a zásady vyučování, ale také problémy výchovné. V dalším vývoji se však pojem pedagogika zúžil na „teorii vyučování“. Jejím předmětem se staly cíle, obsah, metody a organizační formy ve vyučování (Průcha a kol. 1998).

Pojmem didaktika rozumíme teorii vyučování. Teorie vyučování zkoumá cíle, obsah, metody a organizační formy vyučování. Může být zaměřena na různé stupně škol i typy vyučování (Hartl, Hartlová 2000).

Oborová didaktika

Označuje oblast interdisciplinární, zejména však didaktické teorie, zabývající se celkovou koncepcí určitého vyučovacího předmětu nebo skupiny předmětů, tj. především cíli a obsahem příslušného vzdělávání, organizačními formami, vyučovacími metodami a prostředky (Průcha a kol. 1998).

Z výše uvedeného vyplývá, že na disciplínu označovanou v této práci jako „lesní pedagogika“ lze z pohledu definic odborných pojmů pohlížet jako na oborovou didaktiku (studuje procesy vyučování a učení s ohledem na jejich oborovou příslušnost a specifičnost). Její nedílnou součástí je totiž kromě výchovy ke vztahu k přírodě a jejímu trvale udržitelnému rozvoji také snaha o seznámení veřejnosti s lesním hospodářstvím, činností lesníka v přírodě a s principy trvale udržitelného hospodaření s přírodními zdroji.

*„Úkolem lesní pedagogiky je představit les dětem nejen jako ekosystém, ale také zdůraznit jeho význam pro společnost. Lesní pedagogika **nevylučuje hospodářsky motivované***

působení člověka, ale aktivně je začleňuje a vysvětluje některé předsudky.“ (Synek, Žatka 2012, s. 17).

V češtině užívaný termín „lesní pedagogika“ vznikl zřejmě překladem německého ekvivalentu „Waldpädagogik“. V angličtině se pro lesní pedagogiku používá označení „forest pedagogy“.

1.2 Hlavní cíle lesní pedagogiky

Nejčastější cílovou skupinou pro aktivity lesní pedagogiky v ČR jsou děti a mládež ze základních škol, ale také z mateřských škol a středních škol. Absolventi nástavbového kurzu lesní pedagogiky se také zaměřují na práci s dalšími cílovými skupinami, jako jsou handicapovaní, senioři nebo děti ze sociálně znevýhodněného prostředí (Machar a kol. 2009). Synek a Žatka (2012) definují sedm základních cílů lesní pedagogiky takto:

1. Hlavním cílem je zlepšit vztah člověka k lesu, podporovat pochopení lesa jako životního prostoru pro živočichy, pochopit význam a funkci lesa pro člověka. Lidé by měli být citliví pro odpovědné zacházení s přírodou.
2. Učit děti vnímat les a přírodu se všemi jejich zákonitostmi, nastínit základní problémy a vztahy v lesním prostředí.
3. Vypěstovat v dětech zájem o les, přírodu, naučit je vnímat všemi smysly, ukázat jak lze o les pečovat a jak jej chránit.
4. Naučit děti, jak se v přírodě správně chovat.
5. Zprostředkovat komplexní chápání lesa z pohledu ekologického, i z pohledu ekonomického a sociálního.
6. Vysvětlit základní principy hospodaření v lese – práva a povinnosti vlastníků lesa i jeho návštěvníků, na základě toho budovat a podporovat pozitivní vztah veřejnosti k lesnímu hospodářství.
7. Posílit pozitivní přístup ke dřevu jako k obnovitelné surovině.

1.3 Historie lesní pedagogiky

1.3.1 Vznik a rozšíření lesní pedagogiky ve světě

Myšlenka lesní pedagogiky, jako jednoho ze způsobů výchovného působení na děti a mládež, vznikla v Americe v 60. letech 20. století. Za zakladatele lesní pedagogiky je

považován Američan Joseph Cornell z Kalifornie (Marušáková a kol. 2010). Cornell vydal řadu publikací, z nichž nejznámější je „Sharing Nature with Children“ (Sdílení přírody s dětmi). Následně se aktivity lesní pedagogiky rozšířily ze Spojených států amerických do Evropy. Ve Švýcarsku se touto cestou vzdělávání věnovala organizace SILVIVA (národní švýcarská organizace zabývající se vzděláváním o lese a přírodě), ve které vznikl mimo jiné i tzv. manuál lesní pedagogiky „Treffpunkt Wald“. Kromě Švýcarska zaznamenala lesní pedagogika rozvoj i v Rakousku a v Německu. Postupně se šířila do dalších evropských zemí.

Podnětem byla potřeba návratu k přírodě, protože při probíhající intenzivní urbanizaci, industrializaci a mechanizaci lidé začali pociťovat potřebu návratu k přírodě a lesu (Marušáková a kol. 2010). V Evropě se dále její úroveň rozvíjela převážně v Rakousku a Německu, kde se začali věnovat lesní pedagogice od 90. let 20. století.

1.3.2 Historie lesní pedagogiky v České republice

O lesní pedagogice v České republice můžeme hovořit od konce 90. let 20. století. V té době několik zaměstnanců Integrované střední školy lesnické ve Vimperku absolvovalo kurz lesní pedagogiky v rakouském vzdělávacím středisku a začalo pořádat specializované aktivity pro děti a od roku 2002 i kurzy pro nové lesní pedagogy. Strukturu modelu převzali z modelu používaného v Rakousku a upravili jej na podmínky České republiky. Aktivity školy byly ukončeny v roce 2003, proto již od roku 2005 pokračuje v realizaci kurzů pro lesní pedagogy Sdružení lesních pedagogů ČR a Střední lesnická škola v Hranicích. Od roku 2007 pořádají i nástavbové kurzy (Leskovcová a kol. 2012).

„O rozmachu lesní pedagogiky u nás lze hovořit od roku 2002, kdy se většina lesnických organizací začala zabývat těmito aktivitami.“ (Leskovcová a kol. 2012, s. 48).

V roce 2013 poprvé proběhl kurz pro lesní pedagogy také na České zemědělské univerzitě v Praze. V současnosti se do aktivit lesní pedagogiky zapojují například tyto organizace: Lesy České republiky s.p., Vojenské lesy a statky s.p., Lesy hlavního města Prahy, Ostravské městské lesy, Lesy města Olomouce, Lesy Hradec Králové, Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem, střední lesnické školy a další.

1.4 Systém lesní pedagogiky v České republice

V České republice není lesní pedagogika zakotvena v lesnické legislativě (jak je tomu například v Rakousku, přímo v lesním zákoně). Nalezla však oporu v Národním lesnickém

programu II (pro období let 2007 – 2013), což je jeden z významných koncepčních dokumentů v oblasti lesního hospodářství. V něm je mimo jiné uvedeno: *„Jedním z nástrojů práce s veřejností, který zlepšuje vztah k lesnictví, je lesní pedagogika. Ta zahrnuje aktivity, které dětem a dalším cílovým skupinám přiblíží prostředí lesa nenásilnou, vhodnou a zejména interaktivní formou. Lesní pedagogika může pozitivně ovlivnit prohloubení zájmu veřejnosti o les, zlepšení vztahu člověka k lesu a lesnímu hospodářství a přispět k objasnění významu trvale udržitelného hospodaření a ke smysluplnému zacházení s přírodou.“*

Postupně se daří problematiku lesní pedagogiky zviditelňovat, až proniká do některých strategických dokumentů nejen lesnických, ale také vzdělávacích. Jedním z nich byl „Akční plán Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR“ na roky 2007 – 2009, který byl schválen usnesením vlády v roce 2006. Na základě tohoto dokumentu zpracovalo ministerstvo zemědělství Akční plán k problematice EVVO (environmentální vzdělávání, výchova a osvěta) na roky 2007 - 2009. Jeho obsah lze shrnout takto: *„V rámci environmentální výchovy dětí a mládeže, tzv. lesní pedagogiky, budou zajištěny prostřednictvím Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs n. L., Výzkumného ústavu lesního hospodářství a myslivosti, Lesů České republiky, městských lesů, SLŠ Hranice a dalších subjektů aktivity pro děti a mládež.“* (Machar a kol. 2009, s. 80).

Dalším materiálem národního charakteru je Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013. Pro koordinaci lesní pedagogiky zřídilo v roce 2007 Ministerstvo zemědělství ČR pracovní skupinu, složenou z odborníků na lesní pedagogiku, tvořenou zástupci ministerstva zemědělství, Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů, Lesů České republiky, Nadace dřeva pro život, Střední lesnické školy v Hranicích a dalších organizací. Tato pracovní skupina se schází zpravidla tři až čtyřikrát ročně.

Česká republika během předsednictví v Radě EU (1. 1. – 30. 6. 2009) uspořádala odborný mezinárodní seminář „Taking us out of the woods“, který byl zaměřený na implementaci klíčového opatření Akčního plánu EU pro lesy. Na seminář navázalo zasedání generálních ředitelů zodpovědných za lesnictví v krajinách EU (23. – 25. 6. 2009, Kraj Vysočina), v rámci něhož byla schválena tzv. „Jihlavská deklarace o komunikaci o lesích a lesnictví“. Tato deklarace formuluje několik doporučení ke zlepšení komunikace v oblasti lesnictví a lesní pedagogika je zde doporučena jako jedna z vhodných forem.

V říjnu 2013 došlo k podepsání tzv. „Staroranské deklarace o lesní pedagogice“. U podpisu se sešlo 16 zástupců významných organizací lesnického a dřevařského sektoru. Signatáři se zavázali vzájemně spolupracovat na dalším rozvoji s cílem dále zvyšovat počty aktivit lesní pedagogiky, zdůrazňovat v programech význam všech funkcí lesa, zabezpečovat

ve svých programech dynamickou rovnováhu ekologického, sociálního a ekonomického využívání lesů. Následně bylo v prosinci 2013 při 5. zasedání Komise Rady Asociace krajů České republiky pro zemědělství přijato usnesení o snaze zapojit lesní pedagogiku do tzv. VUR – vzdělávání pro udržitelný rozvoj.

1.5 Systém lesní pedagogiky v okolních státech

1.5.1 Systém lesní pedagogiky na Slovensku

Slovenská republika má lesnatost 40,9 % a 55,1 % lesů je ve vlastnictví státu (údaje k roku 2010). Lesní pedagogika je zde politicky zakotvena v těchto aktech: Národní lesnický program Slovenskej republiky (rok 2007), Akčný plán Národného lesníckeho programu Slovenskej republiky (rok 2008). Není včleněná do lesního zákona ani žádné jiné legislativy. Kvalifikaci lesních pedagogů zajišťuje kurz lesní pedagogiky, akreditovaný Ministerstvem školstva SR. Od roku 2002 jej organizuje Národné lesnícké centrum, které je na základě pověření Ministerstva pôdohospodárstva SR hlavním koordinátorem lesní pedagogiky na Slovensku. Podmínkou účasti na kurzu je lesnické vzdělání adepta (Marušáková a kol. 2010).

Hlavními aktéry v lesní pedagogice na Slovensku jsou kromě Ministerstva pôdohospodárstva a Národného lesníckeho centra také Lesy SR š.p., Štátne lesy TANAPu, Vojenské lesy a majetky š.p., Mestské lesy reprezentované Radou združení vlastníkov neštátnych lesov Slovenska, Mestské lesy Bratislava, Agentúra na podporu lesníckych a ekologických aktivit, lesnické školy a další.

„Nejvýznamnější objekt pro práci s veřejností (a lesní pedagogiku) vybudovaný lesníky je Lesnícky skanzen vo Vydrowskej doline v Čiernom Balogu“ (Marušáková a kol. 2010, s. 38).

1.5.2 Systém lesní pedagogiky v Polsku

Lesnatost Polska je pouze 28,9 % a 78,1 % lesů je majetkem státu (údaje k roku 2010). Politický a legislativní rámec lesní pedagogiky tvoří v Polsku: Výnos generálního ředitele státních lesů o prezentačních lesních komplexech (již z roku 1994), Národní strategie ekologického vzdělávání (rok 1997), Sestavení pracovní skupiny zaměřené na tvorbu strategií a směřování lesní pedagogiky (rok 2002), Výnos generálního ředitele státních lesů

o realizování a správě lesní pedagogiky u státních lesů (rok 2003), Vypracování směrů rozvoje lesní pedagogiky (rok 2003). V roce 2004 vytvořily všechny lesní správy státních lesů svůj desetiletý plán lesní pedagogiky. Lesní pedagogika je v Polsku včleněna do lesního zákona a do zákona o ochraně přírody (Marušáková a kol. 2010).

Nemají kurz určený lesním pedagogům. Lesníci absolvují školení, které organizuje generální ředitelství státních lesů. Zaměstnanci státních lesů mají výkon lesní pedagogiky v pracovní náplni. Vzhledem k vlastnickým poměrům lesních majetků jsou státní lesy (Lasy państwowe) téměř výhradním aktérem v lesní pedagogice v Polsku.

1.5.3 Systém lesní pedagogiky v Rakousku

Lesnatost Rakouska činí 48 % (údaj k roku 2010). „*Hlavním cílem rakouského ministerstva je, aby se každý žák alespoň jednou během školní docházky zúčastnil lesní vycházky v doprovodu lesníka*“ (Marušáková a kol. 2010, s. 43). Od roku 2002 jsou aktivity lesní pedagogiky včleněny do lesního zákona. Certifikované kurzy lesní pedagogiky probíhají od roku 1994 v Lesnickém školicím středisku Ort. „*V současnosti školí lesní pedagogiku v pěti lesnických vzdělávacích centrech*“ (Marušáková a kol. 2010, s. 43). Kurzu se mohou účastnit i nelesníci, ale musí absolvovat školení se základy lesnictví a splnit zkoušku. V roce 2001 vznikla Asociace rakouských lesních pedagogů (Verein der Waldpädagogin Österreichs), od roku 2006 přejmenovaná na Lesní pedagogiku v Rakousku (Waldpädagogik in Österreich).

1.6 Aktivity v rámci Evropské unie

Na evropské úrovni byla lesní pedagogika podporována stěžejním lesnickým dokumentem Evropské unie „Akčním plánem EU pro lesy“, který se vztahoval k období let 2007 – 2011. „*Jedním z cílů tohoto dokumentu bylo šíření povědomí o multifunkčnosti lesů, jež spočívá v jejich rozvoji hospodářském, sociálním, environmentálním a kulturním. Jen takovýto komplexní rozvoj může vést k udržitelnému hospodaření v lesích*“ (Machar a kol. 2009, s. 79). Informovat a vzdělávat o tomto způsobu rozvoje může environmentální vzdělávání v oblasti lesního hospodářství – tedy lesní pedagogika. V pracovním programu pro implementaci akčního plánu EU figuruje tzv. klíčová akce 10, která je zaměřena na podporu vzdělávání a komunikaci v oblasti životního prostředí. Od roku 2008 existuje

pracovní dokument, kde je lesní pedagogika kvalifikována jako environmentální vzdělávání ve vztahu k lesnictví (Forest-related environmental education – FREE).

„Dalším orgánem na evropské úrovni, který se zabývá environmentálním vzděláváním v oblasti lesního hospodářství je skupina UNECE/FAO Forest Communicators' Network (FCN) v rámci níž byla ustanovena pracovní podskupina pro lesní pedagogiku“ (Machar a kol. 2009, s. 79).

Česká republika je zapojena do Evropské sítě lesních pedagogů, která vznikla již v roce 2004. Cílem této skupiny je rozvíjet strategii pro spolupráci a komunikaci v rámci lesní pedagogiky na evropské úrovni, předávat si vzájemně informace a zkušenosti. Síť se podílela na vzniku standardů lesní pedagogiky a poskytuje pomoc při jejich prosazování na národních i mezinárodní úrovni, podporuje uznání lesní pedagogiky jako odborné úlohy lesnictví. Členy této skupiny se mohou stát aktivní lesní pedagogové kteréhokoli evropského státu. Od roku 2006 organizuje každoroční Evropský kongres lesních pedagogů, určený převážně k výměně zkušeností mezi jednotlivými zapojenými státy (2006 – Maďarsko, 2007 – Rakousko, 2008 – Lucembursko, 2009 – Švýcarsko, 2010 – Finsko, 2011 – Německo, 2012 – Velká Británie, 2013 – Španělsko).

1.7 Mezinárodní projekty

Vzhledem k tomu, že problematika lesní pedagogiky není výhradně otázkou pouze českého lesnictví, proběhlo již několik projektů na mezinárodní úrovni. Uvádím tedy krátký přehled těch nejznámějších.

PAWS – Pedagogické aktivity v lese – koncept semináře pro lesníky

Projekt probíhal v letech 2004 – 2007. Členy partnerského týmu byly organizace z Německa, Rakouska, Finska, Velké Británie, Slovenska a České republiky. Cílem bylo vytvořit platformu pro jednotné vzdělávání lesních pedagogů na evropské úrovni. Hlavním výstupem je kromě učebnice právě jednotný základní rámec průběhu a obsahu celého kurzu.

PAWSMED

Projekt realizovaný v letech 2009 – 2011 přímo navazoval na projekt PAWS, byl přímo zaměřený na partnery a organizace z území Středomoří (Itálie, Španělsko a další). Cílem bylo přeložit materiály do cizích jazyků a rozšířit koncept seminářů dle PAWS i do dalších zemí.

CASE FOREST

Tento projekt probíhal v letech 2009 – 2011. Cílem projektu bylo rozšiřovat a testovat novou metodiku o učení o lesích a lesnictví a vyzdvihnout tak benefity, které poskytuje les

pro všechny lidi v jejich každodenním životě. Testovaná metodika byla vytvořena na Univerzitě v Joensu ve Finsku a je určená žákům ve věku od dvanácti let.

LEAF (Learning About Forest)

Cílem projektu, který zastřešuje mezinárodní nevládní nezisková organizace FEE (Foundation for Environmental Education), je šířit vzdělání o lese a všech jeho hodnotách mezi školou povinné děti na celém světě, podávat učitelům a dětem informace o lesnictví a zařadit téma lesa do vyučování. Zapojilo se celkem třináct evropských států, včetně České republiky.

BEAGLE (Biodiversity Education and Awareness to Grow a Living Environment)

Tento projekt, zaměřený na biodiverzitu, je otevřený všem školám v Evropě a je vhodný pro žáky od deseti let. Průběh je stanoven na pět let a běží od roku 2010. Je založen na tom, že žáci monitorují jeden či více vybraných stromů. Volí se jen ze šesti druhů běžně rostoucích v celé Evropě. Zjišťují a fotografují údaje a poté je on-line zpřístupňují na internetové aplikaci projektu, kde je mohou porovnávat s ostatními zapojenými školami z celé Evropy.

1.8 Kdo je lesní pedagog

Stejně tak, jako je různorodá práce lesníků, je pestrá i nabídka lesní pedagogiky. Lesnické vzdělání je velmi všestranné. Lesník je vzdělán biologicky, technicky, ekonomicky i sociálně. To mu umožňuje pohlížet na problémy v krajině komplexně. Jeho práce v lese tyto různorodé pohledy a znalosti běžně vyžaduje. Díky tomu by právě lesníci měli být dobrými poskytovateli environmentálního vzdělávání.

Dnes již vžitý termín „lesní pedagog“ nespĺňuje podstatu „pedagoga“, jak je definován v zákoně o pedagogických pracovnících. I proto byla do Národní soustavy kvalifikací (což je součástí projektu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy ČR s názvem „Rozvoj a implementace Národní soustavy kvalifikací“, který je financovaný Evropským sociálním fondem a rozpočtem ČR a řešený Národním ústavem pro vzdělávání) navržena tato profese pod označením „lesní technik pro osvětovou činnost“.

Za lesního pedagoga lze považovat odborného lesníka, tedy člověka s lesnickým vzděláváním (středoškolským nebo vysokoškolským), který absolvoval alespoň základní kurz lesní pedagogiky a obdržel o tom osvědčení. Obsah kurzu je svou koncepcí shodný s kurzy organizovanými v dalších evropských zemích. Jeho současná struktura vychází z mezinárodního projektu PAWS (viz kapitola 1.7 Mezinárodní projekty). Na kurzu si lesník své odborné lesnické vzdělání rozšiřuje také o znalosti ze základů obecné pedagogiky, psychologie, didaktiky, sebereflexe a prakticky se připravuje na práci s veřejností v lese.

Během kurzu si účastník připraví a na závěr přímo realizuje vlastní program s vybranými aktivitami pro zadanou cílovou skupinou, nejčastěji děti různých ročníků základní školy, případně mateřské školy. Kurzy lektorují odborníci na jednotlivá probíraná témata. Cílem kurzu je, aby jeho účastníci úspěšně zvládali nenásilnou, neformální a zábavnou formou předávat informace a naučit veřejnost chápat a vnímat les ve všech jeho aspektech.

Absolventi základního kurzu mají možnost zúčastnit se také nástavbového semináře, který je zaměřen na další cílové skupiny, jakou jsou senioři, handicapovaní a další.

Tyto kurzy v současnosti pravidelně organizuje Sdružení lesních pedagogů ČR a Střední lesnická škola v Hranicích. V roce 2013 proběhl také poprvé základní kurz na České zemědělské univerzitě v Praze. O vzestupu lesní pedagogiky svědčí například také to, že studenti Střední lesnické školy v Hranicích ji mají včleněnu do učebního plánu jako volitelný předmět.

Ústav zemědělské ekonomiky a informací organizuje pro lesní pedagogy pravidelná setkání s připravenými dílnami (obvykle dvakrát ročně). Témata jednotlivých dílen jsou volena s ohledem na požadavky pravidelných účastníků, vedou je zpravidla externí lektoři, odborníci na konkrétní problematiku. Tyto semináře již nefungují jen pro předávání informací od lektorů lesním pedagogům, ale také jako vzájemné setkání a výměna zkušeností mezi jednotlivými lesními pedagogy a zapojenými organizacemi.

1.9 Programy lesní pedagogiky

Nejběžnější formou lesní pedagogiky jsou několikahodinové vycházky s lesním pedagogem do lesa. V ideálním případě do míst, která lesní pedagog dobře zná, aby věděl, co na kterém místě může ukázat, které aktivity tam lze realizovat jak z pohledu probíraného tématu, tak i z hlediska bezpečnosti. Délka vycházky, její fyzická i duševní náročnost a obsahové zaměření musí plně respektovat věk jejich účastníků. Lesní pedagog během svého programu předává informace a nabádá k vlastnímu zkoumání pomocí aktivit smyslových, pohybových a badatelských.

Realizovaná aktivita či hra v tomto případě **není vlastním cílem programu** se snahou účastníky zabavit, **je pouze prostředkem**, kterým se lesní pedagog snaží upozornit na detaily, jichž si běžný návštěvník lesa nevšimne, seznámit účastníky programu s obyvateli lesa a zajímavostmi z jejich života, ukázat, že les není nepřátelské místo, ale místo plné zajímavostí. Tematické zaměření vycházky s lesním pedagogem lze stanovit dopředu a její obsah tomu uzpůsobit (zaměření například výhradně na myslivost, na lesní dřeviny, na

obnovu lesa). Součástí programu bývá zpravidla možnost si vyzkoušet, alespoň symbolicky, některé z činností lesníka (například změřit výšku a výčetní tloušťku stromu a ze zjištěných hodnot stanovit kolik dřeva nám strom může poskytnout).

Druhý způsob, kterým se může veřejnost setkat s lesní pedagogikou, jsou aktivity připravené v rámci velkých výstav, které svým obsahem a tématem souvisí s lesnictvím, přírodou, životním prostředím. Jsou jimi například Země živitelka v Českých Budějovicích, Natura Viva v Lysé nad Labem, Silva Regina v Brně. U takto velkých akcí, které během jednoho dne osloví i několik set účastníků, se často na přípravě podílí lesníci a lesní pedagogové z více organizací společně. V rámci těchto akcí jsou návštěvníkům představeny aktivity a pomůcky na přiblížení práce lesníků.

Od roku 2008, kdy byl vyhlášen „Evropský týden lesů“, vyhlašuje Ministerstvo zemědělství ČR každý rok národní „Týden lesů“, který se koná zpravidla v květnu. V rámci těchto týdnů připravují lesníci akce pro děti i celou veřejnost. Snaží se tak upozornit na význam lesů pro život člověka a vzbudit zájem o přírodu. *„U příležitosti Evropského týdne lesů uspořádali lesníci v celé ČR přes 130 akcí pro více jak 4000 účastníků (převážně děti), a tím jim připomněli, že rozloha evropských lesů stále roste, že potlačují změny klimatu a že dřevo je chytrou volbou“* (Machar a kol. 2009, s. 76).

1.10 Proč dělat lesní pedagogiku

V Národním lesnickém programu (2007) je uvedeno: *„Existuje objektivní potřeba zvýšit povědomí veřejnosti, aby se zajistilo, že si společnost zajistí výhody trvale udržitelného lesního hospodářství. Jedním z nástrojů práce s veřejností, který zlepšuje vztah k lesnictví, je lesní pedagogika.“* Ta zahrnuje aktivity, které dětem a dalším cílovým skupinám přibližují prostředí lesa nenásilnou, vhodnou a zejména interaktivní formou.

Přiblížení lesa jako komplexního ekosystému, se všemi jeho krásami, lze využít k objasnění školních odborných témat, a to jednak příjemnou a názornou formou, avšak i s ohledem na jeho ochranu. Les může žákům umožnit učení prostřednictvím samostatného objevování. S jeho živočichy a funkcemi nabízí nespočet příkladů výukových témat souvisejících téměř se všemi školními předměty. Cílem lesní pedagogiky není nahradit školu nebo učitele. Jedná se o provázání teoretických a praktických znalostí. Aktivity jsou zacíleny na prožitek, posílení emoční inteligence prostřednictvím třibení vlastních smyslů. Z představování lesa a lesnických činností si účastníci odnáší nové poznatky, avšak získané jinými metodami než při obvyklém školním vyučování.

2 Aktivity lesní pedagogiky pro žáky základních škol

Základní škola se může rozhodnout pro zapojení lesní pedagogiky do environmentální výchovy svých žáků. Tato kapitola se zabývá tím, jak se prakticky připravit na program lesní pedagogiky ze strany učitele i lesního pedagoga. Jaké jsou zásady při výběru a přípravě programu, včetně návrhu dvou konkrétních programů pro žáky základních škol.

2.1 Přírodovědná exkurze jako forma výuky

„Vhodnou organizační formou výuky k poznání živých organismů v jejich přirozeném prostředí a vztahů v lesních ekosystémech je exkurze“ (Machar a kol. 2009, s. 91). Exkurze umožňuje názorné studium organismů v jejich přirozeném, případně člověkem vytvořeném, nebo ovlivněném prostředí. Dále při ní lze pozorovat přímé vazby a souvislosti mezi jednotlivými organizmy navzájem a jejich vztah k vlastnímu prostředí, ve kterém žijí. Žáci si na nich mohou doplňovat a upevňovat své znalosti a získávat praktické dovednosti, například v práci s přírodninami. U exkurzí do lesních ekosystémů si také osvojují správné zásady chování a pohybu v terénu a formují kladný vztah k přírodě.

I lesní vycházka s lesním pedagogem, jakožto nejčastější způsob realizace lesní pedagogiky, splňuje z tohoto pohledu zaměření, smysl a cíle přírodovědné exkurze. Oproti běžné exkurzi, kde je hlavním tvůrcem jejího programu učitel, přechází část jeho úkolů i na lesního pedagoga. Právě lesní pedagog by měl být v celém programu hlavním průvodcem, zdrojem informací a odbornou oporou v tématech lesních živočichů, rostlin, lesního ekosystému a lesního hospodářství. Učitel, který s žáky na lesní vycházku přichází, pro ně samozřejmě zůstává hlavním vedoucím a nese na sobě tuto zodpovědnost. Proto musí lesní pedagog svůj program a připravené aktivity s učitelem konzultovat a ponechat mu prostor, aby mohl kdykoli do programu zasáhnout, případně jej pozměnit nebo přerušit.

Vlastní exkurzi by měl vždy s dostatečným předstihem předcházet ze strany učitele teoretický úvod a motivace žáků. Je potřeba děti jasně upozornit, že se nejedná pouze o vycházku (sportovní den), ale že v lesním prostředí půjde převážně o témata, která probíraly ve výuce. Všem musí být jasná provázanost mezi výukou ve škole a dnem stráveným v lese. Musí být zdůrazněny také zásady chování v lesním terénu, volba vhodného vybavení. Kromě vhodné obuvi a oblečení zpravidla žáci potřebují s sebou na exkurzi pláštěnku (pro případnou změnu počasí), svačinu, pití, zápisník, psací potřeby, vhodný je i repelent odpuzující hmyz

(klíšťata). Podle vlastního zaměření programu mohou být vhodné další pomůcky, jako je lupa, pinzeta, provázek (na vymezení pozorovaného prostoru), určovací klíče a další.

U lesních vycházek s lesním pedagogem jsou zpravidla hned v úvodu lesníkem zopakována základní pravidla chování v terénu nejen s ohledem na zachování rozmanitosti okolní přírody, ale převážně s důrazem na bezpečnost každého z žáků. Jejich chování a počinání musí být v souladu nejen s ochranou přírody, ale i vlastního zdraví.

„Po návratu z exkurze je třeba provést zhodnocení exkurze. Zhodnocení provádějí všichni účastníci, žáci i pedagogové.“ (Svobodníková 2011). Zpětná vazba je pro přípravu dalších obdobných akcí velmi důležitá. Hodnotí se nejen dodržení časového plánu, ale také, zda byla exkurze pro žáky zajímavá a jestli byla náročnost úkolů přiměřená. Výuka by měla navazovat na výstupy z exkurze a využívat jejich výsledků (Svobodníková 2011). Tohle je možné i po exkurzi s programem lesní pedagogiky.

2.2 Cílové skupiny v lesní pedagogice

2.2.1 Členění cílových skupin

Aby požadovaný efekt výuky byl dosažitelný, musí se lesní pedagog snažit porozumět dětem a mládeži, která se výuky účastní. Vždy je třeba vycházet ze základních vývojových zákonitostí jedince. Vyučující by měl umět předpovědět, jak se daná věková skupina bude chovat, jak jej dokáže přijmout, jaké má pro zvolenou aktivitu tělesné a morální předpoklady. Od toho se následně odvíjí další postup, především volba činností, způsob komunikace a metody práce se skupinou. Pokud vycházíme z těchto vývojových zákonitostí, může naše úsilí směřovat k tomu, aby poznatky byly pro děti co možná nejsnáze přijatelné a zapamatovatelné. Do jisté míry lze tento přístup zobecnit k cílové skupině dle věku. *„Dané věkové zvláštnosti jsou totiž v konkrétních věkových obdobích pro všechny děti a mládež přibližně stejně charakteristické“* (Kulichová 2007, s. 27). Z pohledu psychického, fyzického a sociálního vývoje prochází člověk v rámci života různými vývojovými etapami. Tato práce se věnuje cílovým skupinám žáků základních škol, zaměřím se tedy pouze na mladší školní věk (6 – 11 let) a starší školní věk (11 – 15 let).

2.2.2 Mladší školní věk (6 – 11 let)

V tomto věkovém období zaplňuje dítěti značnou část dne školní docházka, ale kromě školních povinností se ve větší míře věnuje hrám. Podle Kulichové (2007) se vztah mezi dítětem a pedagogem dostává do nové roviny. Objevuje se tzv. „emocionální rivalita“ a pocit žárlivosti vůči dospělému, protože věnuje pozornost jinému dítěti. Rivalita může vztah mezi pedagogem a dítětem, ale i mezi dětmi navzájem, ovlivnit pozitivně i negativně. Vztah k pedagogům může být v tomto období charakterizován vírou v autoritu, na které se buduje jistá míra duševní závislosti. „*V mladším školním věku je obraz, který má dítě o sobě, ještě závislý na tom, jak jej vyhodnocují druzí lidé*“ (Kulichová 2007, s. 28).

Projev a práce pedagoga ve vztahu k pracovní činnosti účastníků by měl vycházet z jednoduché zásady: „*Nesnažit si u dětí jejich práci vynucovat, ale podporou zvědavosti a správnou motivací jí cíleně vyvolávat*“ (Synek, Žatka 2012, s. 25). Kulichová (2007, s. 28) uvádí: „*Ve skupině je třeba odlišovat soutěžení a spolupráci. Atmosféra spolupráce je většinou radostnější a uvolněnější než klima soutěžení. Důležitá pro práci je již výše zmíněná motivace. Ta působí tehdy, pokud se dítě snaží vyrovnat rozdíl mezi tím, co umí a zná teď a tím, co by chtělo znát a umět.*“ Odměna, a to ať už materiálního nebo nemateriálního charakteru, patří mezi nejběžnější účinné motivační techniky.

U mladších dětí se již může vyvíjet smysl pro povinnost, ale jen velmi názorně. Pro tento věk je vhodné si stanovit jednoduchá pravidla ve vztahu člověk a příroda, které u dětí postupně rozvíjíme a prohlubujeme. Vše přiměřeně chápavosti dítěte. Ve vztahu k přírodnímu prostředí si dítě začíná postupně uvědomovat jeho rozdělení a klade si otázky typu „já a svět, já a příroda, já a les“. Přírodní prostředí je pro děti hádankou. Do popředí se dostává zájem o dobrodružství, zkoumání a rozkrytí jednoduchých zákonitostí přírody. Klade se především důraz na samotný prožitek před pochopením přírodních principů a zákonitostí. „*Na konci vývojového období (okolo desátého roku života) jsou děti již schopny porozumět složitějším a mnohdy i abstraktním vztahům k přírodě*“ (Synek, Žatka 2012, s. 26).

V programech je vhodné vybit přebytečnou energii, zahrnout do nich i pohybové aktivity. Vyrůstající zvědavost se projevuje množstvím otázek, proto se do programu začleňují i aktivity badatelské. Neměla by u dětí být práce vynucována, ale zvědavost podporována správnou motivací. Důležitá je i zpětná vazba za výkony dětí.

2.2.3 Starší školní věk (11 – 15 let)

Jedná se o období ve vývoji člověka, pro něž jsou charakteristické změny, týkající se každé oblasti jeho vývoje (tělesný, pohybový, pohlavní a psychický). Linhartová (2008) píše, že v pubertě děti prudce tělesně rostou, dochází ke změnám v činnosti vnitřních orgánů, může být dočasně narušena i pohybová koordinace, dochází k fyziologickému dozrávání pohlavních orgánů.

„Podrážděnost, impulsivnost, nedostatek sebeovládání, zvýšená kritičnost ke všemu a ke všem, ale zvýšená citlivost na kritiku vlastní osoby, uvědomování si vlastní osobnosti a rozvoje sebecitu, úsilí o nezávislost a snaha působit dospělým dojemem, vzdor, neochota, odmítnutí, nechut' bezpodmínečně plnit požadavky dospělých, snaha samostatně se rozhodovat, unáhlenost závěrů nebo nerozvážné jednání, sebeznechování a z toho vzrůstající komplexy méněcennosti“ (Linhartová 2008, s. 95). V psychickém vývoji pubescentů se vnímání stává přesnějším, cílevědomějším a bohatším na detaily. U paměti se více prosazuje logická paměť, výrazně stoupá schopnost zapamatovat si abstraktní materiál. Významně se projevuje tvořivost.

Chování dětí k pedagogu je plné očekávání, že s nimi bude jednat jako s dospělými. Zvýšená kritičnost vůči autoritě může vést ke konfliktům s pedagogem. Podle Hainzové (2007) se reakce pubescenta na konflikty projevuje přímou agresí s drzostí, nepřímou agresí se stěžováním si a pomlouváním, projevy pasivní rezistence s rezignací na okolní dění. V rovině komunikace si tak pedagog musí uvědomovat, že s dospívajícím nelze mluvit jako s dítětem, ale měl by se snažit respektovat jeho psychickou nestabilitu a projevy svéráznosti.

Vztah k přírodnímu prostředí je vyjádřen velkou dávkou emoční i názorové rozdílnosti. Zájem žáků bývá mnohdy jen dočasný a povrchní. *„Potřebu aktivního zapojení lze cíleně využít v projektové výuce nebo při různých pracovních činnostech přímo v lese“* (Synek, Žatka 2012, s. 28). Základem učení je přenesení teoretických poznatků ze školních lavic do přírodního prostředí a do reálného života. Jakýkoliv obrázek nebo studijní text zcela nenahrazuje reálnou věc či osobní zkušenost. Pokud se proces učení propojí se situacemi reálného života, jehož výsledek může žák uplatnit, jedná se o tzv. autentické učení. Jeho základem je badatelská činnost, přičemž žák řeší problémy na základě nových i předchozích zkušeností.

U této věkové skupiny je vhodné volit krátké a intenzivní programy s častým střídáním aktivit, které vytvářejí prostor pro možnost seberealizace a sebevyjádření. Důležitým prvkem je pomoc dětem překonávat prvotní překážky a zvyšovat sebedůvěru,

se snahou zabránit tak rezignaci vyvolané neúspěchem. Je vhodné ponechat prostor pro sebereflexi vlastní i celé skupiny.

2.3 Realizace vycházky s lesním pedagogem

Program dětí s lesním pedagogem v lese bývá zpravidla tvořen těmito částmi: příprava, úvod, vlastní program, závěr.

2.3.1 Příprava

Lesní pedagog musí před účastníky vždy předstoupit připravený. Čím je příprava pečlivější, tím je pro něj snadnější a plynulejší celá vycházka. Vždy musí získat tyto vstupní údaje: počet lesních pedagogů na program, počet účastníků, jejich věk, skladbu kolektivu, časový harmonogram a počet dospělých, kteří budou děti provázet (a zda jsou ochotni s programem pomoci). S těmito informacemi lesní pedagog pracuje a podle nich volí nejvhodnější místo pro vycházku a skladbu celého programu. Zamýšlenou trasu si v lese musí projít předem. Při tom již plánovat, na která místa usadí konkrétní aktivity. Důležité je neopomenout i volbu vhodného prostředí pro přestávku na svačinu. Při vytváření itineráře aktivit musí brát ohled i na náročnost co do počtu pomůcek a vybavení, které s sebou při programu musí nést. Pokud lesní pedagog dopředu ví, že bude mít pomocníky, měli by si s předstihem ujasnit jednotlivé úkoly a role.

2.3.2 Úvod a seznámení s programem

V úvodu musí lesní pedagog nejen účastníky přivítat a představit sám sebe, ale také upozornit na zásady pohybu v lesním prostředí. A to ne pouze s důrazem na ochranu přírody, ale také, a to především, s ohledem na bezpečnost a zdraví samotných účastníků. Dále stručně představí vlastní program společné návštěvy lesa. Je vhodné, aby v něm figurovala nějaká motivace (například: co nás čeká, až vypátráme, v lese najdeme, apod.). Kromě představení sebe sama by se měl seznámit i s dětmi. Vhodné je vytváření jmenovek. Tím, že se děti představí a něco o sobě poví, se prolamují první komunikační bariéry mezi lesním pedagogem a účastníky. Pro tuto úvodní část bývá pravidlem, že všichni stojí nebo sedí v kruhu. Tento tvar je specifický a výhodný tím, že všichni na sebe navzájem vidí, nikdo nemá nikoho za zády a nemusí se ohlížet.

2.3.3 Program lesní vycházky a její závěr

Vlastní program může být zaměřený na poznávání stromů, rostlin, zvířat, života lesa, práce lesníků, funkcí lesa a dalších témat. Je realizován prostřednictvím her a aktivit. Hra v tomto případě slouží pouze jako prostředek k předání, uchopení a uchování informací. Odborná vysvětlení musí být podávána krátce, vyvarujíc se dlouhých monologů a odborných termínů. Závěr celého programu by měl být shrnutím nových i předešlých znalostí a zkušeností (toho co účastníci už znali a co nového viděli, zkusili a zažili) a vyhodnocením společně stráveného času. Děti by měly zhodnotit, zda se jim program líbil, co pro ně bylo nové, překvapilo je a naopak co jim v programu chybělo. I závěrečné rozloučení je vhodné provádět v kruhu. Pokud to podmínky dovolí, může lesní pedagog odměnit děti nějakou drobností, která jim bude společný program připomínat. V tom případě jsou vhodné spíše předměty např. ze dřeva, jakožto trvale obnovitelné suroviny a produktu přímo z lesa. Po případné předchozí domluvě s učitelem může lesní pedagog nastavit v závěru témata tak, aby na ně mohla navazovat další výuka již ve školní třídě.

2.4 Návrhy programů pro žáky základní školy

Uvádím zde dva návrhy programu pro žáky základní školy. Jeden program pro první stupeň (3. ročník) a druhý program pro druhý stupeň (7. ročník). Třetí a sedmý ročník jsem zvolil proto, že jsou v pomyslném středu celého prvního nebo druhého stupně na základní škole. Představené programy lze buď zcela, nebo s drobnými změnami, použít i pro třídy o rok nižší či vyšší. Existuje již řada vymyšlených aktivit a lesní pedagogové stále vytvářejí nové, navzájem si je předávají a vytváří z nich souvislé programy.

Některé programy mohou být zaměřeny velmi obecně na les, lesní hospodářství, životní prostředí. Bývají v nich zařazeny aktivity z různých, ne přímo souvisejících témat, například jedna aktivita zaměřená na rostliny, další na živočichy, myslivost a podobně. Ale také lze program sestavit z aktivit zaměřených jen na jedno téma – například na savce, myslivost, národní inventarizaci lesů, pěstování lesů, certifikaci lesů a další. Vždy musí mít lesní pedagog připravenou nějakou aktivitu v záloze, pro případ čekání, či nepředpokládaného rychlého průběhu celého programu.

Podstatné vždy zůstává, že připravený program musí respektovat věkové složení, zdravotní stav, omezení a možnosti cílové skupiny účastníků. Prostředí pro vlastní realizaci musí být vybíráno s ohledem na bezpečnost pohybu ve volném terénu. V případě programů

určených pro skupiny ze vzdělávacích institucí (třídy základních škol, mateřské školy a další zařízení obdobného charakteru) kde je akce součástí výuky, zůstávají žáci během celého programu zpravidla také pod dohledem svého doprovodu (učitele).

Mezi jednotlivými aktivitami se může celá skupina přesouvat nebo zůstat po celou dobu na stejném místě. Tento aspekt nelze v níže uvedených návrzích programů nikterak přesně popsat či zohlednit, závisí totiž na lokálních podmínkách, které jsou na různých místech odlišné. Lesní pedagogové při přesunech mezi jednotlivými stanovišti doplňují svůj výklad tím, co je právě k vidění na daném místě. Mohou komentovat například význam jednotlivých technických opatření, která jsou cestou k vidění (např. oplocenky, nátěry proti okusu zvěří, lapače a lapáky proti kůrovci, atd.). Pro realizaci programu volí taková místa, která dobře znají a vědí, která lesnická témata na nich mohou prezentovat.

Uvedené programy jsem realizoval pro děti ze Základní školy Slovan v Kroměříži. Zúčastnění učitelé, kteří děti provázeli, přijali a hodnotili oba programy pozitivně, taktéž samotní žáci.

2.4.1 Návrh programu pro 1. stupeň ZŠ

Charakteristika programu:	cílová skupina:	3. ročník ZŠ (8 – 9 let)
	počet účastníků:	20 – 26
	pedagogický doprovod:	1
	lesní pedagogové:	2
	prostředí:	venkovní, v lese
	zaměření:	obecné, stromy a živočichové lesa
	časový rozsah:	3,5 hodiny
	název programu:	Poprvé do lesa

1. aktivita

Název aktivity: Úvodní kruh

Popis a průběh aktivity: Necháme děti schovat věci z kapes do batohů a všechny batohy odložit na stanovené místo. Rozdáme podložky na sezení, vytvoříme kruh a posadíme se. Představíme sebe, kdo jsme, kde pracujeme, proč jsme se tu sešli a co nás během programu čeká. Jedním z pravidel komunikace v kruhu je, že mluví ten, kdo drží pomyslný mikrofon (dřívko, šiška apod.). „Mikrofon“ pošleme dokola a poprosíme každého, aby se představil a odpověděl na jednoduchou otázku, například: „*Kdy jsi byl/a naposledy v lese, jak často tam chodíš?*“ Názorně začneme u sebe, poté pošleme mikrofon dál. Zatím co jeden z lesníků komunikuje s dětmi, druhý chodí kolem kruhu a každému kdo se představí, napíše fixem jmenovku na papírovou (lakýrnickou pásku), kterou si děti nalepí na oděv (lakýrnická páska drží, ale při odstranění nepoškodí textil). Dále necháme říct každého z účastníků jedno zvíře žijící v lese, které poznají. Vytáhneme parohy a rohy lesní zvěře, k nim obrázky, ptáme se, co účastníci poznají, čeho by v lese báli, jak by se měli chovat, kdyby některé z těchto zvířat potkali. *Otázky se vždy upravují a liší podle toho, jak je program tematicky zaměřen.* Na závěr vysvětlíme dětem, proč zvířata žijí ve skupinách, tzv. rudlech – je to úvod pro další aktivitu.

Pomůcky: podložky na sezení, papírová (lakýrnická) páska, lihový fix, pomyslný mikrofon (šiška nebo jiná přírodnina, která se v daném místě nevyskytuje, aby byl mikrofon jen jeden), ukázky přírodnin, parohů, obrázky zvířat.

Zaměření aktivity: navázání oboustranné komunikace s účastníky, stanovení základních pravidel chování, představení sebe a naplánovaného programu, seznámení se s účastníky, zjištění hloubky znalostí účastníků, prostor pro tematický úvod k programu.

Předpokládaný čas: 25 minut.

Obr. č. 1 – Úvodní kruh

Obr. č. 2 – Úvodní kruh s tématem lesní zvěře

2. aktivita

Název aktivity: Rudly

Popis a průběh aktivity: Teoretický úvod proběhl na závěr úvodního kruhu. Naším hlavním cílem je teď jen děti trochu rozhýbat a rozdělit do skupin. Školní děti tuto aktivitu znají většinou z tělesné výchovy pod označením „molekuly“. Představují srdce a pohybují se po vyznačeném prostoru, a když zavoláme číslo, vytvoří skupinky (rudly) v tomto počtu. Situace se několikrát opakuje a končíme číslem 2 (protože pro další aktivitu potřebujeme děti ponechat ve dvojicích).

Pomůcky: ----

Zaměření aktivity: seznámit děti s významem shlukování zvířat do společenstev, rozhýbat je po předchozí sedavé části programu, rozdělit je do skupin pro další aktivitu.

Předpokládaný čas: 10 minut.

3. aktivita

Název aktivity: Najdi si svůj strom

Popis a průběh aktivity: Vymezíme prostor, v němž se mohou děti během této aktivity pohybovat. Děti jsou rozdělené do dvojic z předchozí aktivity, každá dvojice dostane jednu záslepku (šátek). První z dvojice si záslepku nasadí na oči, druhý ho lehce zatočí a v rámci vymezeného prostoru opatrně dovede za ruku k jednomu ze stromů, opře mu ruce o strom a nechá mu dostatečný čas, aby si jej pomocí hmatu důkladně prohlédl, osahal a našel na něm něco charakteristického. Poté jej odvede zpět, zatočí, sundá záslepku. Poskytneme dostatek času k hledání toho svého stromu zrakem. Nejedná se zde o to, kdo bude nejrychlejší, ale aby

každý našel. Když svůj strom pozná, měl by si jej zapamatovat (bude s ním pracovat v další aktivitě). Role ve dvojici se vymění a akce se opakuje.

Pomůcky: záslepky (nebo šátky na oči).

Zaměření aktivity: rozvoj vnímání okolí, lesa, ostatními smysly, ne jen zrakem.

Předpokládaný čas: 20 minut.

Obr. č. 3 – Najdi svůj strom – vedení

Obr. č. 4 – Najdi svůj strom – prohlížení

Krátká přestávka: 10 minut.

4. aktivita

Název aktivity: Poznej svůj strom

Popis a průběh aktivity: Z předchozí aktivity má každý vybraný jeden „svůj“ strom (nevadí, pokud je více dětí u téhož stromu). Každý dostane pracovní list, což je list papíru formátu A4 s předkreslenou siluetou stromu, rámečkem pro název druhu stromu a rámečkem pro plod. V rámečku pro plod a v oblasti koruny siluety stromu jsou nalepeny proužky oboustranné lepicí pásky. Když rozdáváme pracovní listy, strhneme z nich krycí vrstvu lepicí pásky. Úkolem dětí je na lepicí pásku v koruně nalepit list ze svého stromu. Pokud na listí nedosáhnou, pomůže jim lesník vybrat jiný strom stejného druhu, který má listy níže. Listů mohou nalepit více, aby celá lepicí páska byla zakryta. Pokud daný strom právě plodí, nalepí si i plody. Až mají všichni hotovo, rozdáme jim voskové křídly a necháme je vytvořit tzv. frotáž kůry. Tím rozumíme, že si pracovní list přiloží na kmen svého stromu a naplocho křídou kreslí v oblasti kmene siluety stromu. Na pracovní list se jim tak vykreslí brázditý charakter rozpraskané kůry, který může být u některých druhů dřevin typický. Na závěr rozložíme na zem strany z atlasu dřevin, na kterých si děti určí, jakého druhu je jejich strom.

Musíme mít k dispozici všechny druhy, které na daném místě rostou, a je vhodné mít i několik druhů navíc. Pakliže něčí strom neměl plody, děti si je na pracovní list nakreslí tužkou podle vzoru z atlasu. Správné určení druhu jim lesník zkontroluje. Vyplněný pracovní list dětem zůstává a odnesou si ho s sebou z lesa.

Pomůcky: pracovní listy, tužky, voskové křídly, herbářové listy dřevin (tvar koruny, list, květ, plod) které se vyskytují na daném místě.

Zaměření aktivity: určování základních druhů dřevin, práce s přírodninami, práce s určovacím atlasem.

Předpokládaný čas: 35 minut.

Obr. č. 5 – Frotáž kůry

Obr. č. 6 – Určení druhu dřeviny dle atlasu

Přesun na další místo: 10 minut.

Přestávka na svačinu: 20 minut.

5. aktivita

Název aktivity: Liška a zaječí král

Popis a průběh aktivity: Nejprve provedeme teoretický úvod o potravní pyramidě, principech zdravotního výběru (zdravější a zdatnější vyhrává), způsobech obživy. Skončíme liškou a zajícem. Jeden účastník je vybrán jako liška, je mu nasazen liščí ocas. Ostatní děti jsou zajíci. Z nich je jeden vybrán jako zaječí král, tomu je nasazen zaječí ocásek. Liška na začátku

neví, kdo je zaječí král (při jeho výběru se nedívá). Během této aktivity musí všichni mlčet – zajíc a liška také neumí mluvit. Je vymezen herní prostor. V něm liška honí zajíce. Koho chytne, ten vypadává. Cílem lišky není vychytat všechny zajíce, ale chytit zaječího krále – proto všichni pobíhají tak, aby jim liška neviděla na záda a tedy co nejdéle nezjistila, kdo má zaječí ocásek. Chycením zaječího krále hra končí, role se mohou vyměnit a hra opakovat.

Pomůcky: liščí ocas, zaječí ocásky (1 – 2), zavírací špendlíky.

Zaměření aktivity: seznámit účastníky s principy potravního řetězce, s principem zdravotního výběru (zdravější přežije), jakožto běhací hra slouží také k zahřátí dětí v případě chladnějšího počasí.

Předpokládaný čas: 20 minut.

Obr. č. 7 – Výběr lišky

Obr. č. 8 – Zaječí král

6. aktivita

Název aktivity: Co do lesa nepatří

Popis a průběh aktivity: Mezi stromy natáhneme lano, vytvoříme tak cestu, po které děti půjdou. Na stromy, mezi kterými je lano nataženo, přímo na lano pomocí kolíčků, nebo na zemi kolem vyznačené trasy rozmístíme zalaminované obrázky s různými předměty. Děti se chytí jednou rukou lana a jdou podél něj vyznačenou trasou. Cestou sledují všechny obrázky a snaží si je zapamatovat. V cíli dostanou papír a tužku a napíší do dvou sloupců věci, které viděli, rozdělené na to co do lesa patří a co ne. Lesník potom obrázky posbírá, ukáže si je všichni společně, řeknou si, co to na nich je vyobrazeno, k čemu se to používá a zda to do lesa patří či nikoliv.

Pomůcky: lano, obrázky s různými předměty (které do lesa patří nebo nepatří).

Zaměření aktivity: uvědomění si, co do lesa nepatří, že co si do lesa přineseme, to máme také odnést, seznámení se s technickými prostředky, které se používají v pěstování, výchově, obnově lesa (mezi obrázky jsou i lesnické stroje, postřikovače, plastové tubusy k ochraně proti okusu atd.).

Předpokládaný čas: 20 minut.

Přesun na další místo: 10 minut.

Krátká přestávka: 5 minut.

7. aktivita

Název aktivity: Závěrečný kruh

Popis a průběh aktivity: Posadíme se do kruhu. Diskutujeme o přínosech lesa pro člověka, pošleme pomyslný mikrofon, každý zkusí vymyslet jeden užitek, který les přináší jednotlivcům i celé společnosti. Poté každý řekne jednu z věcí, které má doma ze dřeva. Nakonec provedeme zpětnou vazbu, zeptáme se dětí, co si zapamatovaly, co pro ně bylo nové, která část programu se jim nejvíce líbila. V závěru jim mohou lesníci rozdat upomínkové předměty, pokud je mají k dispozici a považují to vzhledem k okolnostem za vhodné (nejvhodnější jsou předměty ze dřeva). Závěrečné rozloučení.

Pomůcky: podložky na sezení, pomyslný mikrofon (šiška nebo jiná přírodnina, která se v daném místě nevyskytuje, aby byl mikrofon jen jeden), případně drobná odměna pro účastníky (ideálně drobné předměty ze dřeva – např. káča, dřevěný přívěšek).

Zaměření aktivity: zamyšlení se nad přínosem lesů pro jednotlivce i celou společnost, nad užitky z lesa, shrnutí, zpětná vazba, závěrečné rozloučení.

Předpokládaný čas: 25 minut.

2.4.2 Návrh programu pro 2. stupeň ZŠ

Charakteristika programu:	cílová skupina:	7. ročník ZŠ (12 – 13 let)
	počet účastníků:	20 - 26
	pedagogický doprovod:	1
	lesní pedagogové:	2
	prostředí:	venkovní, v lese
	zaměření:	pěstování lesů, lesnické profese
	časový rozsah:	3,5 hodiny
	název programu:	Život lesa a práce lesníka

1. aktivita

Název aktivity: Úvodní kruh

Popis a průběh aktivity: Podobně jako v předchozím programu necháme děti schovat věci z kapes do batohů a všechny batohy odložit na stanovené místo. Rozdáme podložky na sezení, vytvoříme kruh a posadíme se. Představíme sebe, kdo jsme, kde pracujeme, proč jsme se tu sešli a co nás během programu čeká. Jedním z pravidel chování v kruhu je, že mluví ten kdo má mikrofon (pomyslný). Mikrofon pošleme dokola a poprosíme každého, aby se představil a odpověděl na jednoduchou otázku, například: „*Kdy jsi byl naposledy v lese, jak často tam chodíš?*“ Názorně začneme u sebe, poté pošleme mikrofon dál. Zatímco jeden z lesníků komunikuje s dětmi, druhý chodí kolem kruhu a každému kdo se představí, napíše fixem jmenovku na papírovou (lakýrnickou pásku), kterou si děti nalepí na oděv (lakýrnická páska drží, ale při odstranění nepoškodí textil). Dále necháme říct každého z účastníků jeden druh stromů našich lesů, postupně napovídáme a zaměřujeme se hlavně na druhy běžné, něčím typické, hospodářsky významné. Ke každé dřevině vyzvídáme, co o ní děti ví, o jejich nárocích, výskytu, využití dřeva. Vyjmenované druhy dřevin a komentář doplníme ukázkou atlasových listů s vyobrazením tvaru koruny, kůry, listů, květů, plodů, dřeva (vhodná je například sbírka *Od semínka po výrobek* – vytvořená v Naučném středisku ekologické výchovy Kladno-Čabárna), sbírkami šišek a plodů. Rozvést diskuzi o typech lesa, o smíšení dřevin v porostu – jaké jsou výhody a nevýhody – ve vazbě na druhy obnovy lesních porostů (přirozená a umělá obnova). Smíšení dřevin zde slouží jako úvod pro další aktivitu.

Pomůcky: podložky na sezení, papírová (lakýrnická) páska, lihový fix, pomyslný mikrofon (šiška nebo jiná přírodnina, která se v daném místě nevyskytuje, aby byl mikrofon jen jeden),

atlasové listy našich listnatých i jehličnatých stromů (sbírka – Od semínka po výrobek), herbářové položky listů stromů, sbírky plodů, sbírky šišek.

Zaměření aktivity: navázání oboustranné komunikace s účastníky, stanovení základních pravidel chování, představení sebe a naplánovaného programu, seznámení se s účastníky, zjištění hloubky znalostí účastníků, prostor pro tematický úvod k programu, sdělení základních informací o běžných druzích stromů v našich lesích (vlastnosti, využití, ekologické nároky a stabilita).

Předpokládaný čas: 35 minut.

Obr. č. 9 – Ukázka listu ze sbírky „Od semínka po výrobek“

2. aktivita

Název aktivity: Smíšení dřevin

Popis a průběh aktivity: Význam a důležitost smíšení více druhů dřevin byla představena v předchozí aktivitě. Nyní dostane každý účastník kartičku s názvem dřeviny a všichni se rozptýlí do předem vymezeného prostoru. Lesní pedagog postupně vyhledává typy smíšení (např. jedna jedle a dva buky). Děti vytváří skupiny dle zadaného smíšení. Kdo se do žádné skupiny nevejde, zůstává jako sazenice v lesní školce do příštího roku. Situace se několikrát opakuje, aby nebyla žádná dřevina opomenuta. Kartičky se vrátí k lesníkovi a aktivita se přesune do druhé fáze. Od tohoto okamžiku musí účastníci mlčet. Lesník každému z nich připevní (např. kolíkem na prádlo) na záda jednu kartičku s druhem stromu. A opět se vyvolává smíšení dřevin. Žáci musí vytvořit skupiny dle zadaného smíšení dřevin – přitom

nejprve nikdo z nich sám o sobě neví, který druh představuje (ale vidí na záda všem ostatním) a nikdo mu to nemůže říct (protože všichni mlčí, tak jako stromy). V průvodním slovu k celé aktivitě by mělo být zdůrazněno zachování biodiverzity lesních porostů, jako jedno z významných kritérií při hodnocení jejich ekologické stability.

Pomůcky: kartičky s druhy dřevin, kolíky na prádlo.

Zaměření aktivity: rozpohybovat děti (v případě chladného počasí tím i zahřát), upevnit v nich informace o vhodnosti smíšení jednotlivých druhů, obzvláště u němé fáze dát prostor pro rozvoj komunikace v kolektivu nejen slovy.

Předpokládaný čas: 20 minut.

Krátká přestávka: 10 minut.

3. aktivita

Název aktivity: Životní koloběh lesa

Popis a průběh aktivity: Na provaz natažený mezi stromy musí žáci společně upevnit pomocí kolíků na prádlo obrázky s různými fázemi vývoje lesa a činnostmi lesního personálu tak, aby byla dodržena jejich časová posloupnost. Při umístění každého dalšího obrázku zdůvodní, proč jej dali právě na tohle místo. Lesníci jejich činnost kontrolují a případně doplňují a vysvětlují významy jednotlivých obrázků a důležitost vyobrazených činností.

Pomůcky: provaz, kolíky na prádlo, obrázky jednotlivých fází růstu stromu a lesa a obrázky činností probíhajících v lese v jeho různých věkových fázích (semeno, semenáček, kultura, ochrana proti okusu, mlazina, prořezávka, probírka, ochrana proti dřevokaznému hmyzu, atd.)

Zaměření aktivity: uvědomit si, jak dlouhá doba uplyne, než ze semen lesních dřevin vyroste dospělý lesní porost, a představit sled rozličných činností a úsilí, které během růstu a vývoje hospodářského lesa musí vykonat člověk (lesní personál).

Předpokládaný čas: 20 minut.

semínko

ochrana před zvěří

odvoz dříví

Obr. č. 10 – Příklady obrázků jednotlivých fází lesa (zdroj: www.mezistromy.cz)

Přesun na další místo: 10 minut (k mladým porostům – nejlépe kultura a mlazina).

4. aktivita

Název aktivity: Zalesňování

Popis a průběh aktivity: Účastníci si vylosují kartičku s označením své role – lesník, lesní dělník, škůdci zalesněné kultury, druh dřeviny (více různých druhů). Každý nyní hraje svou roli. Lesník si vybere kam, které dřeviny vysadí, zadá úkol dělníkovi (ten odvede děti s rolí dřevin na místo). Oba odejdou. Do akce se dostanou škůdci, podle svého druhu představují poškozování lesa, obsadí některé sazenice. Když to lesník vidí, musí poznat, o jakého škůdce se jedná a zadat dělníkovi pokyn, jak sazenice chránit. Pokud zvolí správná opatření, sazenice jsou zachráněny a aktivita končí. Pokud jsou jeho opatření zvolena nesprávně, sazenice jsou zničeny, kultura rozvrácena a aktivita se opakuje od začátku, jen se znovu rozlosují role.

Tuto aktivitu je vhodné realizovat v blízkosti kultury (zalesněné holiny), nejlépe takové, na které jsou patrná opatření proti škodám zvěří, hmyzem (např. lapací kůry na klikoroha borového, apod.). Pro vlastní realizaci je nutná obsáhlejší příprava pomůcek – pokud dělník provádí výsadbu sazenic, vede účastníka s rolí sazenice na místo a nese s sebou motyku, pokud umisťuje ochranu proti klikorohovi, dává k sazenici obrázek lapací kůry, apod. Vždy je nejvhodnější zvolit takové škody a škůdce, které je možno na dané lokalitě vidět na vlastní oči a neukazovat je pouze na obrazových materiálech.

Pomůcky: klobouk (pro lesníka), pracovní rukavice (pro lesního dělníka), motyka, tubus na ochranu proti okusu, zafoliované obrázky škůdců a jejich poškození, a obrázky ochranných opatření proti škodám biotickými škůdci (zvěř, hmyz).

Zaměření aktivity: činnosti nutné pro úspěšnou obnovu lesa, rozpoznávání druhů škod v kulturách, rozhodování a odpovědnost za úspěšnou obnovu lesa.

Předpokládaný čas: 25 minut.

Obr. č. 11 – Lesník vybírá sazenice

Obr. č. 12 – Zalesňování dřevin (smíšení)

Přestávka na svačinu: 20 minut.

5. aktivita

Název aktivity: Prořezávka a probírka

Popis a průběh aktivity: Účastníkům se přidělí role – jeden lesník, jeden dřevorubec, jeden kočí s koněm, ostatní jsou stromy. Na začátku jsou účastníci jen malé stromky (sedí na zemi), vysazené blízko u sebe. Lesní pedagog dá pokyn, aby poporostly (jdou do dřepu, mírně upaží). Začínají si navzájem zavazet – to je okamžik pro lesníka (v klobouku), aby páskou některé stromky označil. Dřevorubec (v helmě, s maketou motorové pily) označené stromky odřeže a vytáhne z porostu (prostoru ostatních stromků). Lesní pedagog dá pokyn a stromy opět poporostou (žáci si stoupnou a zcela upaží). Opět lesník vyznačí zásah a dřevorubec s pilou provede těžbu – jenže stromy jsou již větší a těžší, takže s dopravou z porostu mu pomůže kočí s koněm. Pokud to umožňují podmínky, mohou nechat lesní pedagogové děti vyzkoušet výřez mladých stromů ruční pilou (v prořezávce).

Ideální místo pro tuto aktivitu je u porostu, ve kterém je vidět nedávný výchovný zásah. V průvodním slovu je nutno vysvětlit důležitost těchto výchovných zásahů (např. význam pro stabilitu porostu, průběžnost kmenů, menší sukatost dřeva apod.). Uvést příklady využití takto vytěžených stromů. Upozornit také na počty stromů při přirozeném zmlazení, umělé obnově, a po jednotlivých zásazích až po mýtní porost.

Pomůcky: klobouk (pro lesníka), maketa motorové pily, dřevorubecká helma, vyznačovací páska, řetěz (pro kočího).

Zaměření aktivity: objasnit význam a důležitost výchovných těžeb, vysvětlit rozdíly v počtech stromů při zalesnění a v mýtních porostech, upozornit na četnost výchovných zásahů během životního cyklu porostu.

Předpokládaný čas: 20 minut.

Obr. č. 13 – Lesník, dřevorubec, mladé stromky Obr. č. 14 – Dřevorubec provádějící těžbu

Přesun na další místo: 10 minut (k dospělému porostu, před mýtní těžbou).

6. aktivita

Název aktivity: Zjištění zásob dřeva

Popis a průběh aktivity: Aktivitu provedeme v dospělém (mýtním) porostu. Rozdělíme děti do skupin po pěti. Každá skupina si vybere jeden strom, se kterým bude pracovat, dostane průměrku, papírový výškoměr, pásmo, pracovní list. Do pracovního listu vyplní druh stromu, odhadovanou výšku stromu, tloušťku kmene (ve výšce 1,3 metru nad zemí) a odhadovaný věk celého porostu. Poté změří skutečnou tloušťku průměrkou a zapíší. Lesní pedagog vysvětlí měření výšky (na principu podobnosti trojúhelníka) pomocí papírového výškoměru – při jeho použití je nutno znát vzdálenost měřiče od stromu – to si děti odhadnou odkrokováním a poté přeměří pásmem. Naměřenou výšku opět zapíší. Lesní pedagog poté předvede provozní měření výšky pomocí mechanického výškoměru, odstupovou vzdálenost si odměří laserovým dálkoměrem – dle časových možností může nechat vyzkoušet i účastníky programu. Poté společně, dle dětmi naměřených hodnot, najdou v objemových tabulkách podle dřevin pro každý měřený strom jeho příslušný objem dříví (objem kmene bez kůry). Děti si dle platného ceníku spočítají, za jakou částku by se jejich strom mohl přibližně zpeněžit (na stojícím, rostoucím stromě nebudou provádět sortimentaci). Lesník ukáže dětem porostní mapu, vysvětlí její značky a význam jednotlivých barev. K ní přiloží list z hospodářské knihy a objasní její obsah, upozorní na záznamy udávající věk porostu.

Pomůcky: lesnická porostní mapa, list z hospodářské knihy, pracovní list, papírový výškoměr, výškoměr, laserový dálkoměr, průměrka, pásmo, objemové tabulky, ceník dříví.

Zaměření aktivity: zjištění věku stromů a porostů, měření výšek a výčetních tloušťek stromů – srovnání svého odhadu a skutečnosti, stanovení objemu stromu, seznámení s lesnickou mapou.

Předpokládaný čas: 20 minut.

Obr. č. 15 – Výškoměry (mechanický, papírový)

Obr. č. 16 – Počítání letokruhů

7. aktivita

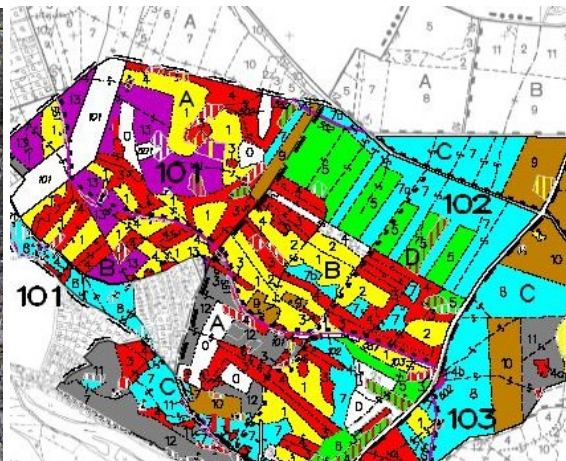
Název aktivity: Závěrečný kruh

Popis a průběh aktivity: Posadíme se do kruhu. Diskutujeme o přínosech lesa pro člověka, pošleme pomyslný mikrofon, každý zkusí vymyslet jeden užitek, který les přináší jednotlivcům i celé společnosti. Poté každý řekne jednu z věcí, které má doma ze dřeva. Nakonec provedeme zpětnou vazbu, zeptáme se dětí, co si zapamatovali, co pro ně bylo nové, která část programu se jim nejvíce líbila. S ohledem na téma celého programu klademe převážně otázky na téma významu a důležitosti lesů. Také nesmíme zapomenout na otázku, zda na území České republiky v meziročních statistikách lesa ubývá či přibývá. Zdůraznit, že přibývá a vysvětlit proč (zákonná povinnost les obnovit, zalesňování zemědělských půd, atd.). V závěru jim mohou lesníci rozdat upomínkové předměty, pokud je mají k dispozici a považují to vzhledem k okolnostem za vhodné (nejvhodnější jsou předměty ze dřeva). Závěrečné rozloučení.

Pomůcky: podložky na sezení, pomyslný mikrofon (šiška nebo jiná přírodnina, která se v daném místě nevyskytuje, aby byl mikrofon jen jeden), případně drobná odměna pro účastníky (ideálně drobné předměty ze dřeva – např. káča, dřevěný přívěšek).

Zaměření aktivity: zamyšlení se nad přínosem lesů pro jednotlivce i celou společnost, nad užitky z lesa, shrnutí, zpětná vazba, závěrečné rozloučení.

Předpokládaný čas: 25 minut.

Obr. č. 17 – Praktická zkouška těžby ruční pilou Obr. č. 18 – Ukázka porostní mapy

2.4.3 Návaznost lesní vycházky na činnosti ve školní třídě

Cílem lesní pedagogiky není náhrada učitele nebo školy. Když před vlastní akcí učitel vysvětluje žákům, že nepůjde o obyčejnou procházku po lese, ale že se budou v prostředí lesa zabývat tématy, která právě probírali ve výuce, měl by také rozhodnout, zda a jakou formou budou zpracovány výsledky výuky v lese. Může využít celou škálu možností – např. referáty, slohové práce, doplňovačky, slovní úlohy, projekty, výtvarné práce, zpracování sbírek přírodnin a další jiné formy reflexe prožitků z lesa. Jasným zadáním ještě před samotnou akcí tak navíc učitel upevní propojení mezi výukou ve škole a dnem stráveným v lese.

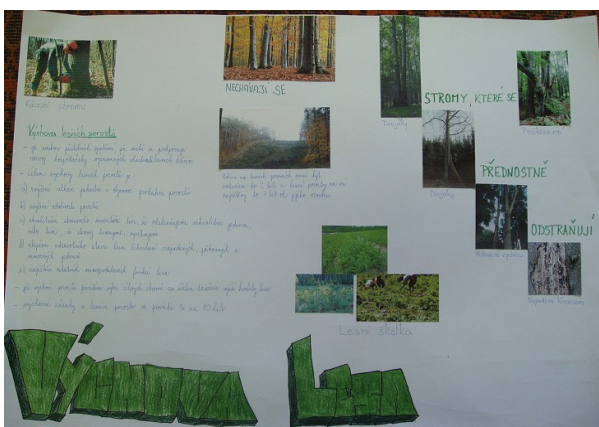
Jednou z vhodných forem další práce ve školní třídě navazujících na výše navržený program „Život lesa a práce lesníka“ je grafické zpracování plakátů na zadaná témata. Žáci pracují ve skupinkách. Vlastní obsah plakátů vytváří nejrůznějšími technikami – kreslení, psaní textů, vlepování obrázků a přírodnin, nejlépe však materiálů, které si donesli přímo z lesní vycházky. Vhodná témata jsou například těžba dřeva a výchova lesních porostů. Rozhodnutí, zda se bude s poznatky získanými lesní vycházkou s lesníkem ve škole dále pracovat a jakou formou, záleží již jen na učiteli.

Obr. č. 19 – Práce ve skupině

Obr. č. 20 – Plakát s tématem lesní těžby

Obr. č. 21 – Plakát na výchovu lesa

Obr. č. 22 – Plakát s pomocníky lesníka

3 Úloha lesní pedagogiky v současném školském systému

Standardy pro základní vzdělávání, které jsou součástí Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, stanovují jasně dané minimum toho, co musí žák na konci pátého a devátého ročníku základní školy znát a umět.

3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

RVP (rámcové vzdělávací programy) patří mezi základní kurikulární dokumenty pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Vymezují závazné požadavky vzdělávání pro jednotlivé stupně a obory vzdělávání, definují rámce pro návrh učebních plánů a formulují pravidla pro tvorbu ŠVP (školních vzdělávacích programů), které jsou nižší úrovní systému řízení vzdělávání. Mezi hlavní cíle rámcových a školních vzdělávacích programů podle Synka a Žatky (2012) patří:

1. Vyváženost poznatkového základu kurikula
2. Rozvoje kompetencí a osvojování postojů a hodnot
3. Provázanost mezi cíly, obsahem vzdělávání a kompetencemi
4. Důraz na získání klíčových kompetencí
5. Naučit se poznávat
6. Naučit se jednat a žít společně
7. Naučit se být
8. Nová témata – např. evropská integrace, environmentální výchova
9. Mezipředmětové vztahy a výuka v integrovaných celcích
10. Nové formy výuky

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání) orientačně rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory. Jsou to:

- Jazyk a jazykové komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk).
- Matematika a její aplikace.
- Informační a komunikační technologie.
- Člověk a jeho svět.

- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství).
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis).
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova).
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova).
- Člověk a svět práce.

3.2 Environmentální výchova

3.2.1 Postavení environmentální výchovy na základních školách

Povinnost základní školy realizovat environmentální vzdělávání a výchovu byla dána již v §5 odst. 1 zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol, ve znění pozdějších předpisů (zrušen a nahrazen byl zákonem č. 561/2004 Sb.), který definoval základní školu takto: „*Základní škola poskytuje základní vzdělání, zabezpečuje rozumovou výchovu ve smyslu vědeckého poznání a v souladu se zásadami vlastenectví, humanity a demokracie a poskytuje mravní, estetickou, pracovní, zdravotní, tělesnou výchovu a ekologickou výchovu žáků, umožňuje též náboženskou výchovu.*“ Současný školský zákon, (tedy zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění) považuje za obecné cíle vzdělávání, mimo jiné, získávání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně. Základní rámec environmentální výchovy vychází se Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice (vládou přijat usnesením vlády č. 1048/2000).

Rozsah a realizaci environmentálního vzdělávání a výchovy v základní škole upravuje zvolený vzdělávací program, používaná řada učebnic, respektování Metodického pokynu k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě ve školách a školských zařízeních. Uvedený metodický pokyn EVVO (environmentální vzdělávání, výchova a osvěta) je pouze doporučením, nemá právní platnost a míra jeho dodržování může být ze strany ředitelů škol rozdílná.

„*Environmentální vzdělávání a výchova jsou ve většině základních škol součástí tzv. nosných předmětů, jako je biologie, chemie, zeměpis, občanská výchova, popř. fyzika, ale též předmětů, jejichž funkce pro EVVO je motivační (např. výtvarná výchova nebo literatura)*“ (Leskovcová a kol. 2012, s. 45).

Podle přístupu ředitele a učitelů k EVVO by environmentální vzdělávání a výchova měly pronikat všemi vyučovacími předměty. Na 1. a 2. stupni základní školy by se měla

projevovat kontinuita v rozvíjení poznatků z oblasti environmentálního poznání. Formy, metody a prostředky používané ve výuce jsou odlišné mezi jednotlivými učiteli i školami. „Dle Koncepce environmentálního vzdělávání výchovy a osvěty z roku 2010 se subjekty působícími v oblasti EVVO spolupracují školy, které mají buď učitele nadšené pro aktivity v oblasti EVVO nebo si učitelé doplňují vědomosti v různých kurzech, v rozšiřujícím studiu, popř. přístup k environmentálnímu vzdělávání a výchově ovlivňuje ředitel školy.“ (Leskovcová a kol. 2012, s. 45).

Dle rámcového vzdělávacího programu z roku 2007 vede environmentální výchova jedince k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí, tj. k pochopení nezbytnosti postupného přechodu k udržitelnému rozvoji společnosti a k poznání významu odpovědnosti za jednání společnosti a každého jedince. Umožňuje sledovat a uvědomovat si dynamicky se vyvíjející vztahy mezi člověkem a prostředím při přímém poznávání aktuálních hledisek ekologických, ekonomických, vědeckotechnických, politických a občanských, hledisek časových i prostorových, i možnosti různých variant řešení environmentálních problémů. Vede jedince k aktivní účasti na ochraně a utváření prostředí a ovlivňuje v zájmu udržitelnosti rozvoje lidské civilizace životní styl a hodnotovou orientaci žáka.

Na realizaci průřezového tématu se podílí většina vzdělávacích oblastí. Postupným propojováním, rozšiřováním, upevňováním i systematizací vědomostí a dovedností získávaných v těchto oblastech umožňuje environmentální výchova utváření integrovaného pohledu. Každá z oblastí má svůj specifický význam v ovlivňování racionální stránky osobnosti i ve vlivu na stránku emocionální a volně aktivní.

3.2.2 Environmentální výchova jako průřezové téma

Environmentální výchova je v rámci RVP ZV přímo definována jako průřezové téma, které stejně jako ostatní průřezová témata svým zaměřením zasahuje do různých vzdělávacích oborů a umožňuje jejich propojení a komplexní pojetí. Žáci dostávají možnost utvářet si integrovaný pohled na danou problematiku a uplatňovat širší spektrum dovedností.

V rámci vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace lze v environmentální výchově použít různé aktivity založené nejen na ověření znalostí, ale také aktivity vedoucí k porozumění textu, objevení chyby v textu nebo vytvoření křížovky.

Ve vzdělávací oblasti Matematika a její aplikace lze v terénu využít matematické výpočty a měření na reálných příkladech. Např. úkoly na odhad a měření délky, odhad a měření výšky stromu pomocí různých pomůcek, výpočet objemu kmene atd.

Informační a komunikační technologie lze využít například v rámci přípravy na vycházku do terénu a i v samotném terénu. Lze vyhledat z internetových zdrojů velké množství informací k danému území, o chráněných územích, geologickém podloží nebo o místních lesích a jejich hospodářství. Přímou v terénu lze využít GPS přístroje nebo mobilní telefony s GPS přijímači a fotoaparáty pro badatelský výzkum a plnění úkolů a cílů.

Ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, stejně jako v oboru Člověk a příroda, jsou velké možnosti pro využití environmentální výchovy k vysvětlení a názorné ukázce v terénu. V oblasti Člověk a jeho svět pro první stupeň základních škol jde především o elementární pohled na okolní přírodu a prostředí. Žáci se seznamují se základními rostlinnými a živočišnými druhy a základními vazbami mezi nimi. Naučí se pozorovat, citlivě vnímat a hodnotit důsledky jednání lidí nejen pozitivní, ale i negativní. Vzdělávací oblast Člověk a příroda se pak více zaměřuje na postavení člověka v přírodě, jednotlivé typy ekosystémů a komplexní funkce ekosystémů ve vztahu k lidské společnosti.

Ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost je jedním z úkolů environmentální výchovy zdůraznění významu obnovitelných a neobnovitelných surovin, jejich trvale udržitelného využívání na základě vyvážení funkcí ekologických, ekonomických a sociálních.

Člověk a zdraví je vzdělávací oblast, u které je vhodné zdůrazňovat vzájemný vztah vlivů prostředí na vlastní zdraví, ale i na zdraví ostatních lidí a tím i na význam péče o přírodu a životní prostředí.

Pro vzdělávací oblast Umění a kultura poskytuje příroda nepřeberné množství materiálů, které lze využít nejen v rámci výtvarné výchovy ve třídě, ale i během venkovních programů v terénu.

Propojení environmentální výchovy se vzdělávací oblastí Člověk a svět práce lze uskutečnit pomocí konkrétních pracovních aktivit, které napomáhají objasnit role rozličných profesí ve vztahu k životnímu prostředí.

3.3 Lesní pedagogika jako součást environmentální výchovy

„Lesní pedagogika využívá prožitkových interaktivních forem. Kurikulární reforma našeho školství takovéto formy vyučování podporuje“ (Machar a kol. 2009, s. 83). Právě ony jsou vhodné pro naplňování, jak obecně závazných rámcových vzdělávacích programů, tak

konkrétních školních vzdělávacích programů, stanovených vzdělávacích oblastí, vzdělávacích oborů, klíčových kompetencí a průřezových témat, do kterých se vzdělávání člení. Lesní pedagogika umožňuje rozvíjet průřezová témata, jež mají vliv na utváření osobnosti žáka především v oblasti postojů a hodnot. *„Touto cestou jsou vytvářeny příležitosti pro individuální uplatnění žáků a pro jejich vzájemnou spolupráci, které jsou v blízké korelaci s cíli lesní pedagogiky“* (Machar a kol. 2009, s. 83).

Ve světle metodického pokynu MŠMT (Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky) č. j. 166745/2008-22 k zajištění EVVO naplňuje lesní pedagogika zejména část definovanou jako výchovu, tedy působení na city a vůli a osvětu, kterou jsou označovány speciální způsoby předávání informací. Týká se to zejména oblastí aktivizačních forem vyučování. Výuka napříč několika různými vzdělávacími oblastmi či vzdělávacími obory je to, co může lesní pedagogika nabídnout. Aplikace teoretických znalostí při praktických činnostech žákům umožňuje lépe porozumět zákonitostem trvale udržitelného hospodaření. Žákům je umožněno si vyzkoušet řadu nezbytných lesnických činností, a tak i získat představu o jejich odborné náročnosti.

Určitě také může lesní pedagogika naplňovat skryté kurikulum (faktory nespécifikované ve vzdělávacích programech, ale ovlivňující výuku) jako poselství a vzorce chování třeba tím, že učitel na chvíli vystoupí ze své role a stane se spolu s žáky posluchačem a účastníkem. Ukáže také, jak se k sobě mají dospělí chovat, jako odborník k odborníkovi, profesionál z oblasti výchovy a vzdělávání k profesionálovi v péči o krajinu a les, jak se dokáží respektovat a vyslechnout i odlišný názor. Lesní pedagogika nabízí informace a prožitky o tom, co by měla veřejnost o lese vědět, nejen, že je zapotřebí přírodu chránit, ale také naplňovat principy trvale udržitelného rozvoje. Stav lesa vychází z místních přírodních podmínek a nepodřizuje se obecným proklamacím. Aktivity lesní pedagogiky si kladou za cíl seznamovat jejich účastníky s lesem nejen jako s ekosystémem, ale jsou zaměřeny i na vzájemnou interakci a souvislosti mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty. Lesy jsou významnou součástí naší krajiny. Je proto důležité veřejnost seznamovat s jejich funkcemi. I proto je lesní pedagogika jednou z významných variant nabídek EVVO.

„Konec konců zdánlivě neplánovaně mohou praktické ukázky příčin a důsledků v lese pomoci učitelům, aby žáci lépe pochopili celou řadu teoretických problémů ze školy, což je záměrem kurikulární reformy“ (Machar a kol. 2009, s. 84).

3.3.1 Lesní pedagogika a klíčové kompetence

„Cílem vzdělávání v době informační exploze nemůže být pouze osvojení jistého množství informací, vybudování jakési vědomostní databáze“ (Grecmanová, Urbanovská 2007, s. 7). Je nezbytné, aby žáci v průběhu školní docházky získali nejen soubor poznatků, ale také řadu důležitých kompetencí, nezbytných pro život v současné společnosti. Žáci by měli být schopni logicky uvažovat a řešit problémy, získat jistou míru kreativity, umět všestranně a účinně komunikovat, spolupracovat a respektovat práci druhých, měli by být vnímaví, tolerantní a ohleduplní k ostatním lidem a svému prostředí, měli by přijímat zodpovědnost za svá rozhodnutí i své činy (Grecmanová, Urbanovská 2007). Podle RVP ZV se pojmem klíčové kompetence rozumí souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Cesta k dosažení kompetencí je náročná a závislá na celé řadě podmínek a faktorů, včetně individuálních zvláštností každého jednotlivce. Kompetence získané a rozvíjené během školní docházky vytváří podklad, na kterém se kompetence dále rozvíjí v průběhu celého života. Ve vzdělávacím obsahu RVP ZV je učivo chápáno jako prostředek k osvojení činnostně zaměřených očekávaných výstupů, které se postupně propojují a vytvářejí předpoklady k účinnému a komplexnímu využívání získaných schopností a dovedností na úrovni klíčových kompetencí.

Lesní pedagogika trénuje a rozvíjí dovednosti prostřednictvím spolupráce a komunikace. Toto vede k vytváření kompetencí v oblasti komunikativní, sociální a personální. Tyto kompetence podporuje také hledání různých variant řešení problémů životního prostředí, schopnosti kriticky posuzovat a vyhodnocovat informace související s životním prostředím. Lesní pedagogika slouží k osvojování si praktických dovedností pro chování a pobyt v přírodě i při zacházení s přírodou v každodenním životě. To se týká oblasti pracovních kompetencí v rámci odborných kompetencí. Vede také k uplatňování principů trvale udržitelného způsobu života v občanském a pracovním jednání, například odpovědně nakládat s přírodními zdroji a odpady v souladu se strategií udržitelného rozvoje, minimalizovat dopady na životní prostředí. V oblasti občanské kompetence může lesní pedagogika umožnit žákům poznávat, skrze vlastní zkušenost, přírodní a kulturní hodnoty ve svém okolí. Žáci se učí chápat příčiny a následky poškozování přírody, rozumět jedinečnosti svého regionu a jeho potřebám. Při uvažování v souvislostech tak mohou vnímat závislost rozvoje lidské společnosti na přírodě a stavu životního prostředí, porozumět

zákonitostem biosféry, ekonomické, sociální a ekologické provázanosti světa, problémům životního prostředí z globálního i lokálního hlediska i jejich příčinám.

Pokud se žáci orientují ve vývoji vztahu člověka a přírody a jsou schopni se poučit z problémů životního prostředí od minulosti po současnost, uvažují pak v tomto kontextu i o budoucnosti. To by jim mělo pomoci odpovědně jednat vůči přírodě a prostředí v každodenním životě. Aktivně se mohou účastnit ochrany životního prostředí včetně zapojení do souvisejících veřejných diskusí o užívání krajiny. Jsou si schopni vytvářet vlastní a hodnotit různé další postoje ke vztahu člověka k přírodě. Tyto žákovské kompetence lze v rámci EVVO naplňovat i s využitím lesní pedagogiky.

3.3.2 Odkaz lesní pedagogiky do konkrétních vyučovacích předmětů

Pro doplnění tvrzení o smyslu a přínosu programů lesní pedagogiky pro žáky základních škol uvádím teoretický průnik poznatků a informací, které mohou žáci při aktivitách lesní pedagogiky získat a uplatnit je ve vybraných konkrétních vyučovacích předmětech přímo ve výuce ve škole. Jedná se jen o příklady vyučovacích předmětů a jejich témat, reálná paleta těchto možností je daleko širší.

Ve výuce přírodopisu to mohou být například témata, jako jsou bezobratlí (kůrovci), obratlovci v lese (lesní zvěř, ptáci, hlodavci), potravní řetězce a potravní pyramida (predátoři a jejich kořist), koloběhy živin, objevy mikrosvěta pod lupou a mikroskopem.

V chemii lze upozornit na nebezpečné účinky konkrétních chemických látek a koncentrace jejich roztoků (pesticidy, herbicidy, repelenty), na látky obsažené v pletivech rostlin (alkaloidy, saponiny), tvorbu přírodních barviv, pitnou vodu, koloběhy uhlíku a dusíku, vliv kyselých dešťů na les, význam hodnoty pH pro lesní půdu.

Ukázkami vhodnými k výuce fyziky jsou například lesnické stroje, na kterých lze dobře demonstrovat přenosy a rozkládání sil, využití zákonů tlaků v kapalinách (hydrauliky). Dále pak vlastnosti materiálů (dřeva), lom světelných paprsků (lupa, dalekohled), měření fyzikálních veličin (délka, průměr, sklon).

V zeměpise najdou uplatnění poznatky z práce s mapami a kompasem, regionální zeměpis, koloběh vody v přírodě.

Do matematiky pronikají témata z geometrie, jako je počítání objemů, měření a odhad rozměrů, funkce mechanických výškoměrů na principech podobnosti trojúhelníka, výpočet ploch. Dále výpočty procent nebo převody jednotek.

V dějepisu se dají připomenout historické události, které výraznou měrou ovlivnily vývoj a charakter našich lesů a krajiny. Využití letokruhů stromu jak kalendáře dějin.

Výtvarná výchova může využít pro práci dětí přírodní materiály (žaludy, listy) a les jí může poskytnout vlastní inspiraci (portréty stromů, kreslení lesních živočichů, koláže lesa v různých ročních obdobích, vjem a jeho výtvarné zpracování).

K výchově k občanství patří také význam lesa, legislativa ochrany přírody, úloha občanů v ochraně přírody a principy trvale udržitelného rozvoje a neplýtvání přírodními zdroji.

3.3.3 Kontakt lesního pedagoga se základní školou

Ve vyhlášce MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků je standardizováno specializační studium pro školní koordinátory EVVO. Mezi úkoly koordinátora EVVO ve škole patří mimo jiné i vytváření školního programu EVVO, jehož součástí může být právě lesní pedagogika. Proto by měl být partnerem v komunikaci mezi lesním pedagogem a základní školou právě školní koordinátor EVVO.

Pokud mají ředitelé, učitelé, nebo koordinátoři EVVO zájem o realizaci programů a aktivit lesní pedagogiky, mohou se informovat u krajských koordinátorů EVVO, na krajských konferencích EVVO nebo u lesnických organizací, které ji realizují. Aktuální informace o plánovaných akcích většího rozsahu, jako jsou výstavy a hromadné akce (například Dny s Lesy České republiky, Oslavy lesa na Floře v Olomouci, apod.), bývají pro veřejnost pravidelně aktualizovány také na internetovém portálu Mezi stromy, na odkazu „www.lesnipedagogika.cz“. Nachází se tam také seznam lesnických organizací, které se lesní pedagogice aktivně věnují.

Závěr

V první kapitole se mi podařilo vytvořit z dostupných publikací a zdrojů vcelku obsáhlou literární rešerši na téma lesní pedagogiky. Vymezil jsem charakteristiky jednotlivých pojmů, terminologicky zařadil lesní pedagogiku, představil její hlavní myšlenky a cíle, stručný historický rámec i mezioborové pojetí. Dále jsem do této části zahrnul také požadavky na odbornost a vzdělání lesních pedagogů a na systém a obsah jejich vzdělávání.

V praktické části jsem se zaměřil na tvorbu dvou vzorových programů lesní pedagogiky, které lze realizovat s cílovou skupinou žáků základních škol. První program je určen pro žáky třetích ročníků a druhý pro žáky sedmých ročníků. Na těchto dvou programech jsem názorně demonstroval příklady využití možností lesního prostředí a znalostí lesního pedagoga pro řízené a cílené vzdělávání žáků v oblasti environmentální výchovy a osvěty, ovšem i s ohledem na aspekty nejen životního prostředí, ale také technické, ekonomické a společenské. Převážně také s ohledem na trvale udržitelný rozvoj přírody i celé společnosti. Oba uvedené programy jsem realizoval se žáky Základní školy Slovan v Kroměříži. Děti se do programu zapojovaly velmi aktivně a s nadšením. Hodnocení žáků i učitelů bylo velmi pozitivní, ze strany učitelů i s požadavkem na další spolupráci.

V poslední kapitole se mi podařilo najít a přednést řadu konkrétních příkladů propojení průřezového tématu environmentální výchova se vzdělávacími oblastmi rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělávání. Také jsem předložil řadu argumentů, proč by právě lesní pedagogika měla být platnou součástí environmentální výchovy. Poukázal jsem nejen na vzájemnou provázanost cílů environmentální výchovy a lesní pedagogiky, ale také přednesl konkrétní příklady k jejich vzájemné podpoře. V neposlední řadě se mi podařilo nalézt řadu příkladů, ve kterých se poznatky a činnosti v aktivitách lesní pedagogiky prolínají s učivem různých vyučovacích předmětů.

Splnění těchto dílčích cílů by mělo podpořit a upevnit splnění hlavního cíle této bakalářské práce, jak byl definován v úvodu. Tedy najít cestu k tomu, proč zapojit lesní pedagogiku do environmentální výchovy a přesvědčit čtenáře o smysluplnosti a přínosu zapojení aktivit lesní pedagogiky jako plnohodnotné součásti environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty do environmentální výchovy na základních školách.

Výuka ve školách probíhá z převážné části v interiéru, pomocí zprostředkovaných informací. Děti se dozívají o přírodě a o světě z textů, obrázků, videí, počítačových

programů. Lesní pedagogika je forma, která se snaží, aby děti vnímali probíraná témata vlastním prožitkem a kontaktem s reálnou přírodou a lesním prostředím. Představuje sice les s ohledem na jeho hospodářskou funkci, ale také jako součást naší krajiny a životního prostředí. Nezaměřuje se na les jen z pohledu ekonomického, ale hodnotí jej se všemi jeho ostatními funkcemi jako plnohodnotný ekosystém, komplex živé a neživé přírody, místo nejen pro práci, ale i pro relaxaci a odpočinek a v neposlední řadě i jako studnici inspirace a poznání, což koresponduje i s tím, že environmentální výchova je průřezové téma, nezaměřující se pouze na jediný obor nebo činnost.

Lesní pedagogika je disciplína relativně mladá a její rozvoj a směr bude záležet jen na vzájemném pochopení vlastních potřeb, názorů a spolupráci mezi lesníky (lesními pedagogy) a pedagogy ve školách. O tom, zda ji pojme škola za součást vlastní koncepce environmentální výchovy je v současnosti jen na jejím vlastním zvážení (ředitelů, učitelů, koordinátorů EVVO).

Dnešní moderní a vyspělá doba se velmi zaměřuje technickým směrem. Jistě mi mnozí dají za pravdu, když řeknu, že environmentální výchova má v dnešní společnosti nepostradatelné místo. Je již jen otázkou názoru, zda do ní patří i činnost, která je v současném povědomí společnosti zakotvena pod označením „lesní pedagogika“. Já jsem přesvědčený, že ano. A odpovědi na otázky, které jsem si kladl při psaní této práce a shrnul je tak na jedno místo, mě v tomto názoru utvrzují.

Seznam zkratk

RVP	- rámcové vzdělávací programy
RVP ZV	- rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
ŠVP	- školní vzdělávací program
EVVO	- environmentální vzdělávání, výchova a osvěta
MŠMT	- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

Seznam použité literatury

AMANN, Michaela a kol. *Pojďme na to od lesa. Příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky*. Vimperk: Správa Národního parku a CHKO Šumava, 2003.

CORNELL, Joseph. *Objevujeme přírodu: Učení hrou a prožitkem*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0145-8.

GRECMANOVÁ, Helena a Eva URBANOVSKÁ. *Aktivizační metody ve výuce: prostředek ŠVP*. Olomouc: Hanex, 2007. ISBN 978-80-85783-73-5.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

KAPUCIÁNOVÁ, Magdaléna. *Lesní a venkovní pedagogika: příručka k projektu Alma Mater Studiorum*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7290-451-8.

KULICHOVÁ, Petra, Zuzana HEINZOVÁ, Štefan HARKABUS a kol. *Učebnice PAWS – Pedagogické aktivity v lese*. Koncepte semináře pro lesníky 2004 – 2007, dostupné z: www.paws.daa-bbo.de

LACINA, Lubor a Tomáš KOTRBA. *Aktivizační metody ve výuce: Příručka moderního pedagoga*. 2. přeprac. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-34-1.

LESKOVCOVÁ, Martina, Lada MATOUŠKOVÁ PRYLOVÁ a Alice PALACKÁ. *Environmentální výchova v České republice a v EU, systém environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. ISBN 978-80-87472-42-2.

LINHARTOVÁ, Dana. *Psychologie pro učitele*. Brno: Mendlova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2008. ISBN 978-80-7375-222-4.

MACHAR, Ivo a kol. *Úvod do ekologie lesa a lesní pedagogiky pro učitele přírodopisu a environmentální výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2357-9.

MARUŠÁKOVÁ, Ludmila a kol. *Lesná pedagogika krížom cez Európu*. Zvolen: Národné lesnícke centrum, 2010. ISBN 978-80-8093-119-3.

PRŮCHA, Jan a kol. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567-7.

ŘEZÁČ, Jan. *Pedagogický manuál pro lesníky – lektory, lesní pedagogy*. Trutnov: Nadace dřevo pro život, 2011.

SVOBODOVÁ, Jiřina. *Exkurze ve výuce*. Metodický portál: Články [online]. 13. 06. 2011, [cit. 2014-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/10081/EXKURZE-VE-VYUCE.html>>. ISSN 1802-4785.

SYNEK, Michal a Radomil ŽATKA. *Environmentální výchova v terénu*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. ISBN 978-80-87472-22-4.

VORLÍČEK, Chrudoš. *Úvod do pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Ing. Vít Kondler
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PaedDr. Alena Jůvová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Využití lesní pedagogiky v environmentální výchově na základní škole
Název v angličtině:	Utilization of forest pedagogy in environmental education at primary school
Anotace práce:	Tato bakalářská práce se věnuje definici pojmu lesní pedagogika, jejímu obsahu a cílům. Obsahuje dva návrhy konkrétních programů lesní pedagogiky. Jeden program pro žáky 3. ročníku a druhý pro žáky 7. ročníku základní školy. Hledá cesty k zapojení lesní pedagogiky do systému environmentální výchovy na základní škole.
Klíčová slova:	lesní pedagogika, environmentální výchova, základní škola, učení o lese
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis deals with the definition of forest pedagogy, its content and goals. It contains two suggestions of concrete sets of activities of forest pedagogy. One set is intended for pupils of year 3 at lower-primary school and the other one for pupils of year 7 at upper-primary school. It seeks ways how to join forest pedagogy into the system of environmental education at primary school.
Klíčová slova v angličtině:	forest pedagogy, environmental education, primary school, teaching about forest
Přílohy vázané v práci:	- - -
Rozsah práce:	52 str.
Jazyk práce:	český